

Změny v chování u mužů po nástupu k Vězeňské službě České republiky

Bc. Andrea Hamová

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Andrea HAMOVÁ**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Změny v chování u lidí po nástupu k vězeňské službě ČR.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek z oblasti vězeňství a psychologie osobnosti.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace výzkumu kvalitativními rozhovory.

Zpracování a vyhodnocení výzkumu.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KUROVSKÝ, Miroslav. Byl jsem ve službách zla: svědectví z vězení o vysvobozující moci. 1. vyd. Praha: Oliva, 1995. 76s. ISBN 80-85942-09-7.

MAŘÁDEK, Vladimír. Vězeňství. 1.vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.

FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení. Překlad: Čestmír Pelikán. Praha: Dauphin, 2000. 427 s. ISBN 80-86019-96-9.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Karla Hrbáčková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

12. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

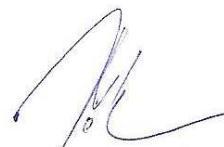
Ve Zlíně dne 12. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem práce je zjištění změn v chování u mužů po nástupu k Vězeňské službě České republiky. Teoretické část práce uvádí základní pojmy spojené s problematikou vězeňství, podává výklad o Vězeňské službě a jejich příslušnících. Dále podrobně popisuje Stanford prison experiment, který je hlavní inspirací pro tuto práci. Praktická část, která je provedena kombinovanou formou, zjišťuje jaké změny v chování, hodnotách a názorech proběhnou u mužů po nástupu k Vězeňské službě České republiky.

Klíčová slova: Vězeňská služba České republiky, příslušníci Vězeňské služby České republiky, chování, hodnota, názor, Stanford Prison experiment, polostrukturované interview, škálování.

ABSTRACT

The aim of this thesis is detect changes in the behavior of men after their onset to the Prison Service of the Czech Republic. Theoretical part of the work provides fundamental concepts associated with the problem of prison, gives an interpretation of the Prison Service and their nationals. Further detailing the Stanford prison experiment, which is the main inspiration for this work. The practical part, which is made cogeneration, which detects changes in behavior, values and opinions held among men after the onset of the Prison Service to the Czech Republic.

Keywords: Prison Service of the Czech Republic, national of the Prison Service of the Czech Republic, behavior, value, view, Stanford Prison experiment half-structure interview, scaling.

Děkuji vedoucí své diplomové práce, Mgr. Karle Hrbáčkové, za odborné vedení, cenné připomínky a rady.

Touto cestou bych také ráda poděkovala všem, kteří mě během vypracovávání diplomové práce jakýmkoli způsobem podporovali a pomáhali mi. Také děkuji všem respondentům, kteří se mnou ochotně spolupracovali na výzkumu.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ZÁKLADNÍ POJMY	12
1.1 CHOVÁNÍ.....	12
1.2 NÁZORY	13
1.3 HODNOTY.....	13
1.4 MOC.....	15
1.5 AGRESE	16
1.6 PENOLOGIE.....	17
2 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY	18
2.1 VZNIK A ÚKOLY VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY	18
2.2 ČLENĚNÍ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY	19
2.2.1 Péče o příslušníky Vězeňské služby České republiky.....	20
2.2.2 Možné donucovací prostředky	21
2.3 VĚZEŇSKÁ ZAŘÍZENÍ	22
2.4 LEGISLATIVA	23
3 STANFORD PRISON EXPERIMENT	25
3.1 KONCEPCE EXPERIMENTU.....	25
3.1.1 Cíl experimentu	25
3.1.2 Výběr vzorku	25
3.1.3 Výzkumná data.....	26
3.2 PRŮBĚH EXPERIMENTU	27
3.3 VÝSLEDKY EXPERIMENTU	28
3.3.1 Dozorci	29
3.3.2 Vězni	29
3.3.3 Poznatky, které experiment přinesl	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 PŘÍPRAVA A REALIZACE VÝZKUMU	33
4.1 CÍL VÝZKUMU	34
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	35
4.2.1 Výzkumné otázky v kvalitativní části výzkumu	35
4.2.2 Výzkumné otázky v kvantitativní části výzkumu	35
4.3 PŘEDVÝZKUM.....	36
4.4 TRIANGULACE	37

5	KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	39
5.1	VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU	39
5.2	VÝZKUMNÉ METODY	39
5.2.1	Polostrukturované interview	39
5.3	POSTUP VYHODNOCENÍ KVALITATIVNÍCH DAT.....	41
5.4	VÝSLEDKY VYHODNOCENÍ KVALITATIVNÍCH DAT	41
5.4.1	Motivy pro nástup k VS ČR.....	41
5.4.2	Očekávání před nástupem k VS ČR.....	42
5.4.3	Setkání s realitou – nástup k VS ČR.....	42
5.4.4	Změny v chování v osobním životě po nástupu k VS ČR	43
5.4.5	Změna názorů a hodnot po nástupu k VS ČR.....	44
6	KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	45
6.1	VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU	45
6.2	VÝZKUMNÉ METODY	45
6.2.1	Dotazník	45
6.3	POSTUP VYHODNOCENÍ KVANTITATIVNÍCH DAT.....	46
6.4	VÝSLEDKY VYHODNOCENÍ KVANTITATIVNÍCH DAT	46
6.4.1	Důvody k nástupu k VS ČR	47
6.4.2	Očekávání před nástupem k VS ČR.....	52
6.4.3	Chování po nástupu k VS ČR	55
7	DISKUZE K VÝZKUMU.....	64
	ZÁVĚR	66
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	67
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	70
	SEZNAM OBRÁZKŮ	71
	SEZNAM TABULEK.....	72
	SEZNAM PŘÍLOH.....	73

ÚVOD

Téma této práce bylo ovlivněno Stanfordským vězeňským experimentem (Stanford prison experiment) profesora Zimbarda. O tomto netradičním experimentu jsem slyšela již před mnoha lety, ale blíže jsem se o něj začala zajímat po nástupu mého známého k Vězeňské službě české republiky. Jelikož je tento výzkum nejznámější a jedinečný, byl přímou inspirací pro mou diplomovou práci. Literatura k tomuto tématu je velmi omezená, proto jsou informace o experimentu z webových stránek profesora Zimbarda, z otevřené encyklopedie Wikipedia a hlavně z knihy *Moc a zlo*, která tento experiment hodnotí po 25 letech. Informace o českých vězeňských zařízeních a VS ČR jsem čerpala především ze zákonů, studijních listů *Vězeňství od Mařádka* a seriálové publikace *České vězeňství*.

Cílem práce je nalézt odpovědi na tyto otázky o tom, co motivuje muže k tomu, že vykonávají práci dozorce? Ale hlavně, jak se jejich chování po nástupu k VS ČR změní? Zimbardův experiment dokazuje, že se muži vlivem získané moci nad vězni změní. Je tomu tak i v realitě českých věznic?

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola definuje základní pojmy, které jsou spojeny s problematikou vězeňství, druhá informuje o VS ČR, včetně rozdělení jejich příslušníků a kapitola třetí podrobně popisuje Stanford prison experiment od jeho základní myšlenky, přes průběh experimentu až po závěry z něj.

Praktická část práce je řešena kombinovanou formou – kvalitativní část tvoří polostrukturované interview celkem se čtyřmi respondenty (dvěma příslušníky VS ČR a jejich partnery), aby byla zajištěna validita získaných dat. Vyhodnocená data z interview jsem použila na tvorbu šalovacích dotazníků. Pomocí kvantitativní metody dotazníků jsem získala 27 respondentů, kteří mi pomohli již nabytá data ověřit, případně i rozšířit. Dotazníky jsou zaměřeny už na konkrétní motivy či změny v chování, nejsou zaměřeny obecně jako předchozí rozhovory. Díky druhé, kvantitativní části výzkumu mohou být data získaná z výzkumu zobecněna.

Osobně od práce očekávám širší vhled do problematiky vězeňství, jelikož je to oblast, která mě do budoucna velmi zajímá jako možnost pracovního uplatnění.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY

V první kapitole uvedu základní pojmy, které jsou klíčové pro mou práci. Nejsou to jen pojmy, které se budou objevovat v textu, ale také ty, které je důležité k tomuto tématu znát.

1.1 Chování

Již v samotném názvu mé práce jsou „změny v chování“, proto považuji za důležité definovat zde samotný pojem „chování“. Podle elektronické otevřené encyklopedie Wikipedia je chování soubor psychických jevů nebo projevů, které mohou vnímat i ostatní lidé. Projevuje se navenek např. reakcí na podněty. Lidské chování záleží na mnoha činitelích, jak vrozených, tak získaných postupně (temperament, stabilita, volní vlastnosti, charakter). Hlavně na psychickém stavu osobnosti a toleranci k v té chvíli dané zátěži neboli odolnosti ([online], Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Chov%C3%A1n%C3%AD>>).

Podle Matouška (2003) je chování specifikováno určitou normou, která je jen v některých případech stanovena objektivně (např. právní normou, standardizovaným testem). Chování je podle něj určitým sociálním fungováním, jež lidi i instituce posuzují závisle na svých zájmech a hodnotách. Při posuzování chování je vždy nutno přihlížet ke kodexu životní dráhy, aktuální situaci a emocím jedince.

Chováním tedy nazýváme vnější projevy člověka na určité podněty přijímané ze svého okolí. Tyto projevy neboli reakce jsou ovlivněny jak vrozenými predispozicemi, tak naučenými čili získanými činiteli. Společensky přijatelné chování je takové, které je v souladu s normami a hodnotami dané společnosti.

Chování můžeme rozdělit na:

- Sociální chování

Projevy, které jsou v souladu s hodnotami a normami dané společnosti. Projevy chování, při kterých není porušován zákon.

- Disociální chování

Chování, které je výjimečně v nesouladu s normalitou společnosti (výkyvy chování – např. neposlušnost, zlovyky, negativismus, lhavost).

- Asociální chování

Projevy, které nejsou v souladu se společenskou morálkou (např. výtržnictví, úteky, záškoláctví, sebepoškozování).

- Antisociální chování

Porucha chování, která se vyznačuje největší mírou nebezpečnosti vůči společnosti. Tyto projevy jsou trestně stíhatelné – jedná se o přestupky i trestné činy. Většinou jsou tyto projevy recidivující (např. vraždy, ublížení na zdraví, sexuálně motivované činy apod.).

1.2 Názory

Práce je zaměřená nejen na změnu v chování, ale také názorů nebo hodnot, proto zde budu definovat i tyto pojmy.

Názor neboli mínění vyjadřuje specifické osobní hledisko, individuální stanovisko, jedinečný postoj každé konkrétní osoby nebo skupiny osob k určité skutečnosti. Vzhledem k tomu, že každý člověk je unikátní individualitou, existuje faktická přirozená různorodost odlišných názorů. Názor tedy může být čistě individuální věc, může se ale jednat i o kolektivně sdílenou entitu, záleží vždy na konkrétní situaci a okolnostech. Jedná se fakticky o myšlenkový útvar různého obsahu: náhled, pohled, mínění, přesvědčení, bezprostřední poznání, osobní zkušenost. Názory se mohou týkat nejrůznějších oblastí, konkrétních i abstraktních, mohou se týkat i jiných názorů ([online], Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1zor>>).

Názor je tedy čistě subjektivní pocit jedince či skupiny z něčeho nebo pohled na něco. Mínění jednoho člověka nevylučuje opačný názor jiné osoby. Mínění nemusí být trvanlivé – jedinec může své názory nebo názor kdykoli změnit na základě zjištění nových faktů o dané problematice nebo na základě vlastní zkušenosti.

Domnívám se, že změna názoru je projevem zralé a vyspělé osobnosti.

1.3 Hodnoty

Hodnoty a hodnotová orientace člověka jsou základními stavebními prvky kvality společnosti (Crha, 2009). Definovat termín hodnoty není snadné, jelikož je nejpoužívanější ve

třech vědních disciplínách – filozofii, psychologii a sociologii a každá na něj pohlíží jinak. Jednoznačná definice proto neexistuje. Například Matoušek (2003, s. 77) definuje hodnoty jako „to co daná společnost, skupina nebo jedinec považují za žádoucí, vhodné a dobré – o co usilují. Individuální hodnoty jsou silně ovlivněny hodnotami společnosti. V pomáhajících profesích je hodnotová orientace pracovníka významným činitelem ovlivňujícím jeho angažovanost.“

Podle Kučerové (1996) chápou humanitní vědy hodnoty jako něco, co je nejen nutné a pro život potřebné a užitečné, ale také jako něco, čeho si člověk váží, co obdivuje, ctí, co miluje, co je mu drahé, milé a blízké jeho srdci.

Hodnoty tedy můžeme charakterizovat jako určité priority, které v sobě nesou principy důležitosti a vztahu mezi subjektem a objektem (Dorotíková, 1998).

Typickými hodnotami jsou například zdraví, spokojenost, štěstí, láska. Ne všechny hodnoty mají pro jedince či skupinu stejný význam – některé jsou nadřazené druhým. Např. zdraví je pro někoho důležitější než štěstí.

S pojmem hodnoty je úzce spjat pojem „hodnotová orientace“. Chápeme ji jako určitý souhrn hodnot. Ve vztahu k základním životním, společenským a duchovním hodnotám lze specifikovat dva krajní typy orientace:

- typ stabilní hodnotové orientace

Představují ho lidé, kteří se drží určitých hodnot, osvojených v dětství nebo v mládí po celý život a zpravidla o nich nepochybují. Neuznávají, že společenské vlivy by jim mohly nabídnout vyšší nebo pravdivější hodnoty a vždy se znovu vracejí ke své trvalé životní jistotě.

- typ hledající hodnotové orientace

Je zastoupený jedinci, kteří nejsou uspokojeni hodnotami osvojenými v dětství nebo mládí, tyto hodnoty podrobují vnitřní kritice, jsou přístupni vlivu těch společenských sil, u kterých očekávají, že by jim mohly nabídnout vyšší nebo pravdivější hodnoty a samostatně utvářejí strukturu svých hodnotových orientací. Pro tento typ hodnotové orientace je příznačná vysoká tolerance. Pochopitelně takové hledání může probíhat rozmanitými směry, jeho individuální varianty jsou nepřeborné (Slejška, 1990).

Osobně považuji hodnoty a hodnotovou orientaci za míru důležitosti a smyslu dané abstraktní či materiální věci pro každého jedince. Ovšemže každý jedinec má právo nepovažovat během celého života hodnoty za stejně významné. Vlivem různých situací či okolností může tyto hodnoty měnit.

1.4 Moc

Podle Poněšického (2005, s. 127) „moc znamená disponování materiálními či ideálními prostředky, jež u druhého podmiňují splnění či frustraci materiálních, existenčních či emočních potřeb, tužeb a přání, jež posilují či ohrožují jeho tělesnou či duševní integritu.“ Což znamená, že moc může být jak pozitivní, tak negativní. Vždy je špatné, pokud je pro uspokojení potřeb jedince a skupiny kolem něj omezována většina společnosti – příkladem mohou být války.

O moci se hovoří také jako o schopnosti prosadit svou vůli i proti vůli jiných a patří tedy v tomto širokém smyslu ke každému člověku. V tomto duchu psal Nietzsche o všudypřítomné vůli k moci. Pokud se moc prosazuje mezi lidmi, zahrnuje v sobě otevřeně či skrytě moment donucení nebo hrozby násilím a bývá tedy zdrojem konfliktů. V moderní společnosti je donucování monopolizováno státem ([online], Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Moc>>).

Stejně chápe moc i Max Weber, který ji definuje jako možnost uplatnění něčeho přání nad přání druhých (Galbraithe, 1983 In Bedrnová, Nový, 2001).

Weber moc dále rozčlenil na:

- Moc trestající,
ta kalkuluje především s přiměřeným, spravedlivým trestem, který odpovídá určitému provinění. Dále se v ní vyhrožuje tím, co by se mohlo stát při určitém prohřešení. Pracuje s pojmy osobní či veřejné pokárání.
- Moc kompenzační,
která naopak nabízí odměny. Jako druh této moci vystupují v každodenním životě pochvaly. Například i u mzdy se jedná o tento druh moci, jelikož je v ní ve větší či menší míře reflektován fakt podřízenosti.

- Moc podmíněnou,

tato staví na změně podřízenosti, víry a postojů. Významnou roli pro ni hraje komunikace a přesvědčování. Obsahuje zřetelný aspekt ovlivňování, který může nabývat až podoby manipulace (Bedrnová, Nový, 2001).

Sokol (2007) uvádí, že moc jedinců je projevem vyšší pozice ve společenském vztahu. Často vychází ze sociální struktury. Zdrojem strukturní moci je obvykle majetek nebo pozice ve veřejné správě.

Z výše uvedeného vyplývá, že i příslušníci VS ČR mají vůči vězňům určitou moc. Podle Webera se jedná o moc trestající, kdy jsou dozorcí jakousi „prodlouženou rukou“ lidu a dohlížejí na výkon trestu lidí, kteří se zachovali v nesouladu se zákony České republiky.

1.5 Agrese

Pojem agrese zde zařazuji z toho důvodu, že se na ni budu ve výzkumu zaměřovat. Na agresi obrácenou vůči vězňům i zvýšenou agresi v osobním životě.

Podle Poněšického (2005, s. 22) se agrese většinou definuje „jako psychologická (emočně motivační) mohutnost, jež má za cíl poškodit přírodu, věci, lidi nebo sebe samého. Z psychologického hlediska je chápána coby vrozená vlastnost či reaktivní připravenost, jež je člověku vlastní a tudíž eticky neutrální, sloužící k adaptaci, udržení života, např. získání obživy, sebeprosazení či obraně.“ V této definici mi chybí zahrnutí tzv. sociální agrese, na kterou upozorňuje Nakonečný (1997) – ten zdůrazňuje, že agrese nemusí být vždy jen fyzické ničení (věcí, osob), ale projevem agrese je i sociální ubližování (pomluvy, intriky).

Oba autoři se však shodují v dělení agrese.

Poněšický (2005) pak dále dělí agresi na:

- Agresi jako vrozenou pudovou sílu
- Agresi získanou v důsledku frustrací

Agresi Nakonečný (1997) dělí na tyto druhy:

- Zlobná agrese

Tato je reakcí na frustraci a je doprovázená pocity vzteku, má pudový původ.

- Instrumentální agrese

Naučená agrese, která směřuje k ničení svého cíle bez uvedených postojů a pocitů.

Oba autoři tedy hovoří o agresi vrozené a agresi získané – naučené. V tomto s nimi souhlasím. Oba autoři se rovněž shodují v tom, že záměrem agrese může být pouhá demonstrace síly.

1.6 Penologie

Mařádek (2005) hovoří o penologii jako o nauce o trestání, o druzích trestu a jejich účinnosti. Dále uvádí, že pojetí penologie není jednotné:

- jedna skupina autorů chápe penologii jako součást kriminologie,
- druhá jako samostatnou vědu vedle vědy o trestním právu a kriminologie,
- třetí skupina autorů považuje penologii za jednu ze speciálních pedagogik a to jako pedagogiku kriminální nebo penitenciární (pedagogika zaměřena na výchovné působení na vězně),
- čtvrtá skupina autorů zařazuje penologii jako tzv. zacházení s vězni.

Stejně jako Mařádek se přikláním k tvrzení druhé skupiny autorů, že penologie je samostatná věda stojící vedle kriminologie a trestního práva.

2 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY

V této kapitole se budu věnovat popisu VS ČR. Jejím vzniku, úkolům, příslušníkům a legislativě, která se VS týká. Informace zde uvedené jsou fakta, která je důležité znát pro lepší náhled do problematiky vězeňství.

2.1 Vznik a úkoly Vězeňské služby České republiky

VS ČR byla založena na základě zákona České národní rady č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční stráží České republiky s účinností od 1.1. 1993. Richterová (2000) uvádí, že VS je státní rozpočtová organizace řízená Generálním ředitelstvím a podřízená MS.

VS zajišťuje:

- výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody v rozsahu stanoveném zák. č. 555/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů,
- ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti (České vězeňství, 2003).

Generální ředitelství VS, vazební věznice a věznice, pokud rozhodují ve správním řízení, mají postavení správních úřadů (České vězeňství, 2003).

Laicky tedy můžeme říct, že VS obstarává dvě základní činnosti – péče o vězeňská zařízení (spolu se všemi lidmi uvnitř těchto zařízení – vězně i zaměstnance) a zajištění bezpečnosti průběhu soudů a činnosti MS a státních zastupitelství.

Dále jsem vybrala některé konkrétní úkoly, které dle výše zmíněného zákona VS ČR vykonává:

- a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- b) střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- c) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,

- d) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
- e) zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
- f) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,
- g) vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- h) zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- i) ve spolupráci s Policií České republiky se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody.

Tyto jsou jen vybrané úkoly, které mi připadaly klíčové pro pochopení funkce a kompetencí VS ČR.

2.2 Členění Vězeňské služby České republiky

U VS ČR pracují lidé, kteří jsou v přímém kontaktu s vězni i tací, kteří do kontaktu s nimi vůbec nepřijdou. Pro výzkumnou část této práce je důležité, aby respondenti byli v první kategorii zaměstnanců, proto je podstatné vědět, na kterou skupinu příslušníků VS ČR se musím zaměřit. Z tohoto důvodu v této kapitole uvedu členění příslušníků VS ČR.

Zaměstnanci VS se podle zákona 555/1992 Sb. dělí na:

- Vězeňskou stráž,

ta střeží, předvádí a eskortuje osoby ve vazbě a ve výkonu trestu odnětí svobody, dále střeží vazební věznice, věznice – má podobu ozbrojeného sboru.

V mimořádných případech může být vězeňská stráž povolána k plnění úkolů justiční stráže, ale pouze se souhlasem generálního ředitele. Pak plní všechny úkoly justiční stráže.

- Justiční stráž,

kteřá zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti – má podobu ozbrojeného sboru.

Příslušníci zařazení v justiční stráži mohou být v mimořádných případech dočasně povoláni k plnění úkolů vězeňské stráže v místech výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody. K tomuto může opět dojít jen se souhlasem generálního ředitele.

- Správní službu,

kteřá rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost.

Příslušníci zařazení do správní služby mohou být rozhodnutím ředitele věznice dočasně pověřeni plněním úkolů vězeňské stráže, pokud vězeňská stráž nemůže své úkoly plnit vlastními silami.

V mé práci se zaměřuji především na vězeňskou stráž neboli dozorce. Jelikož tito se setkávají s vězni každou pracovní směnu.

2.2.1 Péče o příslušníky Vězeňské služby České republiky

Protože je takovéto zaměstnání bezesporu velice stresující, musí být o příslušníky VS dobře postaráno. A to ve smyslu rozšiřování jejich vzdělávání i poskytovat jim v případě potřeby dobrou psychologickou pomoc.

Haluzová (2002) uvádí, že jednou z mnoha oblastí činnosti forenzního psychologa ve věznici je personální a výchovná práce s příslušníky a zaměstnanci VS ČR. Forenzní psycholog tak zejména (dle organizačního řádu) provádí psychologická vyšetření uchazečů o přijetí do služebního nebo pracovního poměru, dále je oprávněn metodicky ovlivňovat chování a jednání příslušníků a pracovníků VS ČR tak, aby byly naplňovány zásady zacházení s obviněnými a odsouzenými. Obdobnou metodickou pomoc pak poskytuje řídicím pracovníkům při jejich výchovné práci a profesní přípravě podřízených. Odbornou pomoc také poskytuje na základě podnětů při řešení osobních problémů příslušníků a zaměstnanců. ([online], Dostupné z: < http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=396 >)

Jak jsem zmínila výše, průběžné vzdělávání příslušníků VS je jedním z úkolů VS ČR. Toto vzdělávání zajišťuje Institut vzdělávání. Richterová (2000) uvádí, že dozorcí jsou vzděláváni v oblastech psychologie, sociální komunikace, odolnosti vůči stresu apod.

Domnívám se, že dodatečné vzdělávání a hlavně zpětná vazba psychologa je pro příslušníky VS velice důležitá. Toto se týká především příslušníků v přímém kontaktu s vězni, čili pro vězeňskou a justiční stráž, protože se během vykonávání své profese setkávají nejen s frustrací vězňů, ale mnohdy také s fyzickým násilím či úmrtím.

2.2.2 Možné donucovací prostředky

Dalším pro mou práci podstatným faktem je § 17 zákona 555/1992 Sb. Donucovací prostředky, které může příslušník VS ČR použít na vězně pro zajištění bezpečnosti a pořádku vězeňského zařízení či soudu. Přesněji řečeno: „Pokud je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, je příslušník při plnění svých úkolů oprávněn použít donucovací prostředky proti osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo násilím se snaží mařit účel výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách Vězeňské služby, ve věznici pro místní výkon trestu, v budovách soudů, jakož i jiných místech činnosti soudů, budovách státních zastupitelství nebo ministerstva a v bezprostřední blízkosti střežených objektů.“ (Služební poměr příslušníků bezpečnostních sborů, 2007, s. 152)

Zákon č. 555/1992 Sb. dovoluje tyto donucovací prostředky:

a) hmaty, chvaty, údery a kopy sebeobrany,	h) služební pes,
b) předváděcí řetízky,	ch) vodní stříkač,
c) pouta,	i) zásahová výbuška,
d) poutací popruhy,	j) expanzní zbraně,
e) pouta s poutacím opaskem,	k) úder střelnou zbraní,
f) slzotvorné prostředky,	l) hrozba střelnou zbraní,
g) obušek,	m) varovný výstřel.

Z čehož vyplývá, že například použití fyzické síly jinak, než je uvedeno výše, není zákonem dovoleno.

V § 18 pak dále zákon specifikuje užití střelné zbraně takto:

Příslušník je oprávněn při plnění svých úkolů použít střelnou zbraň jen výjimečně, aby:

- v případě nutné obrany odvrátil přímo hrozící nebo trvajícím útok proti jeho osobě nebo útok na život nebo zdraví jiné osoby,
- překonal odpor směřující ke zmaření služebního zákroku, pokud jej nemůže překonat jinak a nedokončení zákroku by ohrozilo život nebo zdraví jiné osoby,
- zamezil útěku osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody ze střeženého objektu nebo při eskortě, kterou nelze zadržet jiným způsobem,
- odvrátil nebezpečný útok, který ohrožuje střežený nebo chráněný objekt nebo stanoviště, po marné výzvě, aby bylo od útoku upuštěno,
- zneškodnil zvíře ohrožující život nebo zdraví osob.

Použití střelné zbraně je přípustné jen tehdy, jestliže by použití donucovacích prostředků bylo zřejmě neúčinné. Při použití střelné zbraně je příslušník povinen dbát nutné opatrnosti, aby zejména neohrozil život nebo zdraví jiných osob a aby co nejvíce šetřil život osoby, proti níž zakročuje.

Což znamená, že krom předchozích donucovacích prostředků mohou příslušníci VS ČR použít v krajním případě i střelnou zbraň.

2.3 Vězeňská zařízení

Podle Trestního zákona č. 140/1961 Sb. ve znění pozdější předpisu §39a se věznice rozdělují do čtyř základních typů, podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti. Těmi jsou:

1. Věznice s dohledem,
pro pachatele, který spáchal trestný čin z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.
2. Věznice s dozorem,
pro pachatele, který spáchal trestný čin z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, který spáchal úmyslný trestný čin ve výmě-

ře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.

3. Věznice s ostrahou,

pro pachatele, který spáchal úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do věznice s dohledem nebo s dozorem.

4. Věznice se zvýšenou ostrahou

pro pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi, kterému byl za zvlášť závažný trestný čin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu.

Vedle těchto základních typů věznic se zřizují speciální věznice pro mladistvé, pro ženy a matky s dětmi. V rámci jedné věznice pak mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu (České vězeňství, 2003).

Mařádek (2005) rozděluje vězeňská zařízení těchto tří typů:

První typ představují tzv. vazební věznice, kde jsou umístěni vězni před pravomocným odsouzením. Vězni ve výkonu vazby se nazývají obvinění nebo obžalovaní a jsou považováni za nevinné (presumpce neviny).

Druhým typem jsou věznice. Zde se vykonává výkon trestu odnětí svobody po pravomocném rozhodnutí soudu. Vězni zde umístěni se nazývají odsouzení.

Třetí typ jsou tzv. speciální vězeňská zařízení např. vězeňské nemocnice, věznice pro výkon trestu vězňů s psychopatickou strukturou osobnosti nebo Institut vzdělávání.

2.4 Legislativa

V této podkapitole pouze shrnu zákony, ve kterých je penologie zakotvena a které zákony je potřeba znát, pokud se jedná o problematiku vězeňství. Těmito zákony jsou:

- Zákon ČNR č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní ČR

- Zákon ČNR č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie ČR
- Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody

Všechny zákony je nutno používat se všemi platnými novelami.

3 STANFORD PRISON EXPERIMENT

Za klíčový pro mou práci považuji netradiční experiment, který provedl tým vědců pod vedením profesora Zimbarda. Experiment proběhl v srpnu 1971 na Stanfordské univerzitě. Přesto, že je tento výzkum velice starý, je stále zajímavý a doposud v tomto oboru jedinečný.

3.1 Koncepce experimentu

Plánovaná délka experimentu byla 14 dní a honorář pro studenty, kteří se ho zúčastní, byl 15 dolarů denně. Zimbardo sehrál v experimentu dvě úlohy – vedoucí výzkumného projektu a ředitele věznice. Ostatní členové výzkumného týmu neměli sehrát žádnou roli vězeňského personálu (Zimbardo, 2005).

Experiment probíhal v suterénu katedry psychologie na Stanfordské univerzitě. Dobrovolníci, kteří sehráli role dozorců, si sami přebudovali suterén na provizorní věznici ([online], Dostupné z: < http://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_prison_experiment>).

3.1.1 Cíl experimentu

Hlavním důvodem, proč se experiment uskutečnil, byla touha po zodpovězení otázky: „Jak zareagují „dobří lidé“ na zlém místě?“. Zimbardo chtěl zjistit, jaké situace donutí obyčejné, psychicky zdravé lidi k antisociálnímu chování. Vytvořili proto situaci, kdy budou tito „dobří lidé“ v anonymitě a druhé lidi budou vnímat jako „podlidi“ nebo jako pouhé objekty, nikoli jako sobě rovné. Velmi blízkým důvodem byla touha prof. Zimbarda ověřit tezi, že vliv sociální situace je mocnější než individuální dispozice, ovšem bez autoritativní postavy (Zimbardo, 2005).

3.1.2 Výběr vzorku

Výzkumný vzorek byl vybrán ze studentů ze všech koutů USA, kteří se přihlásili na inzerát. Inzerát hledal dobrovolníky pro výzkum života ve vězení. Celkem se přihlásilo 70 dobrovolníků, kterým byly udělány psychologické testy a pohovory (Zimbardo, 2005). Díky těmto testům bylo vybráno 24 studentů, jejichž výsledky prokázaly nulové psychické problémy, zdravotní postižení, kriminální historii, s cílem získat reprezentativní vzorek. Úlohy (dozorce nebo vězně) byly přiřazeny náhodně, hodem mincí ([online], Dostupné z:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_prison_experiment>). Důležitým poznatkem v této fázi bylo, že mezi oběma skupinami nebyly na začátku významné rozdíly ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-4.htm>>).

Obě skupiny podepsaly formuláře, ve kterých souhlasily, že pokud budou zařazeni do skupiny vězňů, budou porušována některá jejich základní lidská práva a bude jim poskytována pouze základní odpovídající strava a základní zdravotní péče. Univerzitní etická komise pro práva pokusných osob experiment schválila (Zimbardo, 2005).

Skupina budoucích dozorců dostala rámcové školení, ve kterém jim byly určeny hranice chování. Nebylo jim však přesně řečeno jak se chovat, aby nebyly narušeny výsledky experimentu. Jen jim bylo řečeno, aby udržovali zákon a pořádek a aby svých obušků používali pouze jako symbolů a ne jako skutečných zbraní (Zimbardo, 2005).

Reálnosti experimentu mělo dále napomoci jednotné oblečení:

- Dozorci měli stejné vojensky vyhlížející uniformy, které si sami vybrali v obchodě s armádními přebytky, obušky a velké tmavé brýle (ty měly zapříčinit pocit anonymity dozorce (Zimbardo, 2005).
- Vězni dostali jednotné bílé rubáše s výraznými čísly bez spodního prádla, čepky z nylonových punčoch (měly napomáhat jednotnému vzhledu a iluzi ostříhaných vlasů), „vietnamky“ na nohy a symbolické řetězy kolem kotníků (Zimbardo, 2005).

Myslím, že se Zimbardovi a jeho týmu podařilo připravit prostředí velmi podobné reálnému prostředí věznice. Jednak vybudováním prostor v suterénu, kde nainstalovali dveře s mřížemi apod., tak i přípravou oděvů. Stejný vzhled všech vězňů a především jejich odosobnění čísly naprosto splňuje jeho cíl - vytvořit „podlidi“.

3.1.3 Výzkumná data

U experimentu takového rozsahu je jistě velmi důležité mít důkladný sběr dat. Nelze se spoléhat jen na jeden způsob zaznamenávání informací.

„Soubor výzkumných dat sestával z denních záznamů pozorování a rozhovorů, videonahrávek chování, pořizovaných pro pozdější analýzu, dále z testů, deníků, denních hlášení a dodatečných katamnestyckých studií (Zimbardo, 2005, s. 124).“

Videonahrávky i fotografie z tohoto experimentu jsou dodnes cenným materiálem k diskuzím, reportážím i studiu.

3.2 Průběh experimentu

Na výzkumu spolupracovala policie, která zatkla budoucí vězně přímo v jejich domovech. Zatčení probíhala jako opravdový zásah policie s policejními vozy, sirénami a pouty. Důvody k zatčení byly různé delikty, které zvyšovaly autentičnost experimentu. Dále následoval „přijímací rituál“, který byl podle konzultanta, jenž byl 27 let uvězněn, velmi podobný realu. Po příjezdu do věznice byli vězni podrobeni ponižujícímu přijetí – byli svlečeni do naha, odvšiveni a bylo jim přiděleno vězeňské oblečení a osobní číslo – jména se u vězňů nepoužívala ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-8.htm>>).

Z mého pohledu je velmi zajímavá spolupráce s policií – nejsem si jistá, do jaké míry by byla možná takováto spolupráce v České republice. Šokoval mě, dle konzultanta experimentu, zcela běžný přijímací rituál v amerických věznicích. Odosobnění vězňů je opět cesta k vytvoření „podlidí“ ze studentů.

Většinu dozorců trvalo jeden den, než si zvykli na svou novou – dominantní roli. První kontakty mezi oběma skupinami byly rozpačité, ale hned druhý den se situace změnila, když několik vězňů začalo ostatní podněcovat ke vzpouře. Pokoušeli se individualizovat – odlišit, uzavřít se ve svých celách a zesměšňovat dozorce. Dozorci potlačili vzpuru tím, že povolali zálohy a noční směna zůstala přes čas. Vůči vězňům, kteří se snažili vzpuru vyvolat, si dozorcí utvořili negativní postoje (Zimbardo, 2005).

Chápu tápající chování prvního dne, musí být velmi zvláštní vidět svého vrstevníka a najednou ho moci „ovládat“ – považovat ho za sobě podřízeného. Pokud se nad tím hlouběji zamýšlím, musím uznat, že rozumím i upevňování moci vlivem potlačení vzpory. Ale ze svého pohledu vůbec nerozumím způsobu trestání. Jak uvádí Zimbardo (2005, s. 125): „dozorci vězně trestali různými způsoby: svlečením do naha, hodinovými pobyty na samotce, omezením jídla, zabavením polštářů a pokrývek, nucením ke cvičení kliků a různým bezúčelným činnostem. Dozorci také použili psychologickou taktiku „rozděl a panuj“ – vytvořili totiž jakousi „privilegovanou celu“, kam umisťovali nejméně vzpurné vězně, kterým se tak dostalo postele a vybraného jídla. To okamžitě vyvolalo u vězňů nedůvěru a podezřívavost. Pozorovali jsme a zdokumentovali, že donucovací agrese „bachařů“ i jejich

taktika ponižování a dehumanizace vězňů rostla každým dnem. Členové výzkumného týmu jim museli často připomínat, aby se takového zneužívání zdrželi. Přesto dozorcí vězně několikrát za noc sadisticky budili „nástupy“ a šikanovali je pod záminkou, že to dělají, aby se vězni dobře naučili svá čísla. K největším násilnostem docházelo, když se dozorcí domnívali, že výzkumný tým spí a oni nejsou pod dohledem.“ Dozorcům nedocházelo, že jsou pod dohledem neustále, proto se dopouštěli největšího šikánování, když se domnívali, že členové výzkumného týmu spí a nepozorují průběh výzkumu.

Již po 36 hodinách od zatčení musel být propuštěn vězeň č. 8612, jehož ječení, křik a iracionální chování začalo mít patologický charakter. Tento vězeň informoval ostatní spoluvězně o tom, že se z tohoto experimentu nelze dostat ven ani na požádání ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-22.htm>>). Toto zapříčinilo, že se část vězňů začala chovat zcela apaticky – bezmyšlenkovitě plnili rozkazy jim udělené. Reakcí další skupiny bylo napodobení chování vězně 8612 – předstírání duševní poruchy, aby byli propuštěni z vězení. Po následující tři dny propustili jednoho vězně denně. Další vězeň zareagoval psychosomaticky – vyrážkou po celém těle – na zamítnutí jeho žádosti o propuštění (Zimbardo, 2005).

Pro všechny tyto nemalé problémy musel být experiment předčasně ukončen již po šesti dnech.

Po ukončení experimentu následovalo sezení s jednotlivými dobrovolníky – s dozorcí i vězni (včetně těch, kteří již experiment opustili). Konečné sezení bylo pro všechny společné, jak pro dobrovolníky, tak pro členy výzkumného týmu. Cílem tohoto závěrečného hromadného rozhovoru bylo sdělit si všechny pocity, poznatky, zážitky a vyříkat si případné konflikty ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-39.htm>>). Myslím si, že toto závěrečné sezení prospělo všem dobrovolníkům.

3.3 Výsledky experimentu

Stanfordský experiment skončil 20. srpna 1971, pouhých šest dní poté, co začal, namísto plánovaných čtrnácti. Výsledky tohoto experimentu prokazovaly ovlivnitelnost a poslušnost lidí, pokud je to stanoveno v souladu s legitimizující ideologií, sociální a institucionální podporou. Používá se také k ilustraci teorií kognitivní disonance a výkonu moci ([online], Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_prison_experiment_-_Results>).

3.3.1 Dozorci

V průběhu experimentu se ukázaly tři druhy dozorců:

- Tvrdí, ale korektní, kteří dodržovali daná pravidla.
- Střední cesta, tzv. „dobří lidé,“ kteří byli vězňům nakloněni a nikdy je netrestali.
- Nepřátelští, svévolní a stále vynalézavější ve formách ponižování vězňů. Podmínky experimentu jim daly příležitost dokonale si vychutnat vědomí moci (byla jich asi třetina z celkového počtu dozorců).

Žádný z předběžných osobnostních testů nebyl schopen předpovědět toto chování ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-29.htm>>).

3.3.2 Vězni

Zajímavostí je, že jediná souvislost mezi osobností a chováním ve vězení je to, že vězni s vysokou mírou autoritářství snášejí autoritářské vězení mnohem lépe než ostatní vězni ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-29.htm>>).

Pokud se dostáváme k vyrovnávání se vězňů s prostředím vězení, je nezbytné zmínit, že zvládali své pocity frustrace a bezmocnosti mnoha různými způsoby. Zpočátku se někteří vězni vzbouřili a bojovali se strážemi. Čtyři vězni reagovali tak, že se uzavřeli emočně – považovali to za způsob, jak uniknout situaci. U jednoho vězně se projevila psychosomatická vyrážka po celém jeho těle ve chvíli, kdy se dozvěděl, že jeho žádost o podmíněčné propuštění byla zamítnuta. Jiní se snažili se situací vyrovnat tím, že dělali vše, co jim strážci přikázaly dělat, protože to považovali za dobré. Dozorci po dvou dnech „vyhráli“ – docílili plného ovládnutí vězení a přikázali slepou poslušnost všem vězňům ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-31.htm>>).

Poslední akt vzpoury inicioval vězeň # 416. Byl nově přijat už v průběhu experimentu jako náhrada za studenta, který psychicky zkolaboval. Na rozdíl od ostatních vězňů, kteří zažili postupnou eskalaci pronásledování a šikany, byl tento ještě „nezlomený.“ Po debatě s „původními“ vězni o nereálnosti ukončení experimentu se tento jedinec rozhodl pro formu protestu – hladovku až do jeho propuštění. Po několika neúspěšných pokusech o nakrmení vězně # 416 byl strážemi hozen na samotku na tři hodiny i přes uznávané pravidlo, že samotka je maximálně jen na jednu hodinu. Po propuštění mu byla dána volba – jídlo, nebo

další samotka. Vězen # 416 jídlo odmítl. Tím se měl stát hrdinou, ale ostatní vězni ho paradoxně viděli jako buřiče. Vedení věznice toho využilo na zlomení vězně # 416 – dalo ostatním vězňům na výběr – mohl uniknout samotce, pokud by ostatní vězni byli ochotni vzdát se své deky, nebo nechat vězně # 416 na samotce celou noc. Výsledkem bylo, že zvíťazil osobní prospěch – zachování deky a nechání „kolegy vězně“ napospas osudu - výzkumný tým později intervenoval a vrátil # 416 do své cely ([online], Dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-31.htm>>).

3.3.3 Poznatky, které experiment přinesl

Mezi poznatky, které výzkum přinesl, patří:

1. Některé situace mohou mít na jedince tak silný vliv, že vyvolají chování, které je předem nepředpověditelné (Ross, Nisbett, 1991 In Zimbardo, 2005).
2. Největší situační potenciál je v jejich novosti. Když se lidi ve svém chování nemožou opřít o dřívější zkušenost, mají osobnostní proměnné malou prediktivitu. Vždyť i odhad budoucího jednání vychází z typických reakcí v minulosti. Osobnostní testy také nediodagnostikují chování jako takové, ale dotazují se na typické minulé reakce a povědomí respondenta o nich (Zimbardo, 2005).
3. Dobré lidi lze donutit či svést ke zlu – k iracionálnímu, hloupému, sebedestruktivnímu, antisociálnímu chování. Děje se tak uvedením do „totální situace“, které mění lidskou povahu a ruší smysl pro stabilitu a integritu osobnosti, charakter a morálku (R.J.Lifton, 1969 In Zimbardo, 2005). Tuto lekci nám daly nacistické koncentrační tábory, destruktivní náboženské kultury i hrůzy téměř denně páchané v Bosně, Rwandě, Burundi, Iráku, Somálsku a jinde. Každý z nás je schopen za určitého společenského nátlaku se dopustit kteréhokoliv skutku, který kdy spáchala lidská bytost, ať je jakkoliv hrozný. Toto poznání zlo neomlouvá, spíše je demokratizuje, místo démonizování zla viní i řadové spoluobčany (Zimbardo, 2005).
4. Lidskou povahu lze mocnými sociálními okolnostmi transformovat tak drastickým způsobem, jako se dr. Jekyll měnil ve zlého Hyda (Zimbardo, 2005).
5. Žádoucím je zlepšení metod výběru lidí pro speciální úlohy (dozorci ve věznicích), hlavně, pokud jsou pro uchazeče nové (Zimbardo, 2005).

6. Věznice jsou místa, která oslabují humanitu, ničí ušlechtilost lidské povahy, vykřešávají z mezilidských vztahů to nejhorší. Svým dopadem na sebepojetí, smysl pro spravedlnost a lidský soucit jsou stejně destruktivní pro vězně i pro dozorce. Díky výzkumu se na mnoha místech zkvalitnil výcvik dozorců. Výsledky experimentu donutily americké zákonodárce změnit zákon o vazbě mladistvých – mladiství nejsou z důvodu prevence umístováni spolu s dospělými vězni (Zimbardo, 2005).

Domnívám se, že poznatky získané díky experimentu jsou přínosné nejen pro americkou veřejnost a vládu, ale mohou být přínosné po celém světě. Minimálně tento výzkum upozornil na problematiku vězeňství. Myslím si, že kvalitní výběr pracovníků VS je jedním ze základních veličin k nápravě vězňů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘÍPRAVA A REALIZACE VÝZKUMU

Jak jsem již zmiňovala dříve, hlavním teoretickým východiskem pro celou diplomovou práci je výzkum profesora Zimbarda – SPE (viz. 3. kapitola). V praktické části je tento ojedinělý experiment zmiňován jako podklad pro tvrzení o proměnných i jako hlavní inspirace pro celý výzkum.

Záměrem výzkumu je zjištění a specifikace změn v chování u mužů, kteří nastoupí k VS ČR. Důvody, proč zjišťuji přímo typy změn a ne zda vůbec nějaké proběhnou, jsou dva:

1. Výše zmíněný experiment, z jehož výsledků jasně vyplývá, že se lidé vlivem dosažení moci nad druhými změní.
2. Vlastní zkušenost (nikoli z oblasti vězeňství, ale přesto cenná pro tento výzkum) – po nástupu do zaměstnání a získání určitých kompetencí člověku stoupne sebevědomí a v mnoha ohledech se změní.

Jako vedlejší cíle výzkumu považuji zjištění motivů, očekávání před nástupem k VS ČR a následné pocity ze „setkání s realitou“. Také se pokusím srovnat výsledky z SPE a realitou v České republice.

Během přípravného stádia výzkumu jsem provedla předvýzkum, který jsem považovala za nutný, vzhledem k citlivosti tématu a obtížnému sběru dat.

Druh výzkumu jsem zvolila jako výzkum kombinovaný, který je složen ze dvou částí – kvalitativní a kvantitativní – obě části jsou prováděny pouze na mužích zaměstnaných u Vězeňské služby České republiky. Vzhledem k citlivosti tématu jsou instituce zaměstnávající respondenty i respondenti samotní zcela anonymní.

Realizace výzkumu začala vytipováním dvou příslušníků VS ČR, kteří budou splňovat následující čtyři podmínky:

- mužské pohlaví
- délka trvání pracovního poměru u VS ČR - první muž déle než 9 let, druhý méně než rok
- kontakt s vězni při výkonu svého povolání
- dostatečná ochota k otevřenému interview

Délka trvání pracovního poměru u VS ČR je pro tuto práci zásadní, jelikož budu porovnávat postoje a názory mužů s rozdílnou délkou výkonu tohoto zaměstnání. Díky lidem v mém okolí se mi podařilo sehnat vhodný výzkumný vzorek pro kvalitativní část výzkumu. Jelikož jsou údaje získané z obou rozhovorů čistě subjektivní, rozhodla jsem se ověřit validitu dat rozhovory s osobou jim blízkou, která je znala i před nástupem k VS ČR. Celkem jsem tedy provedla čtyři rozhovory.

Druhá – kvantitativní část výzkumu je prováděna metodou dotazníků a její smysl vidím v následném zobecnění získaných údajů. Dotazníky jsou sestaveny na základě informací získaných z interview. Pomocí dotazníků nejen ověřím data již získaná v kvalitativní části, ale také se tyto informace pokusím rozšířit.

Pro přehlednost vyhodnotím každou část výzkumu zvlášť a závěr z celkového výzkumu bude interpretace dat z obou jeho částí. Jelikož předpokládám, že se data v druhé části nebudou příliš rozcházet s daty z první fáze výzkumu, budou informace získané metodou dotazníku jen doplňující a upřesňující.

4.1 Cíl výzkumu

Za cíl výzkumu jsem si určila zjistit u mužů zaměstnaných u VS ČR, zda a do jaké míry si uvědomují změnu svého chování po nástupu do tohoto zaměstnání. Jelikož z experimentu prof. Zimbarda vyplývá, že změna v chování, hodnotách a názorech u člověka vlivem přílivu moci nastává, dala jsem si za cíl toto tvrzení ověřit v reálném prostředí Českých věznic.

Hlavním cílem výzkumu tedy bude:

- Zjistit, jaké změny v chování (hodnotách, názorech) se projevují u mužů v ČR po nástupu k VS ČR.

„Podcíle“ tohoto výzkumu jsou:

- Zjistit motivy, které vedou muže k tomu, aby nastoupili k VS ČR (vzhledem k výsledkům SPE lze předpokládat, že očekávají nějakou mocenskou sílu či touhu „ovládat“ druhé)
- Odhalit očekávání před nástupem k VS ČR
- Odhalit, jaké je „setkání s realitou“ čili očekávání versus realita (zda přichází zklamání, šok z něčeho popř. z čeho)
- Porovnat výsledky vyplývající z výzkumu Zimbarda s praxí v ČR.

Cílem kvalitativní části bude získání informací z reálného prostředí Českých věznic a cílem kvantitativní části bude hlavně rozšíření informací získaných v první části výzkumu a ověření jejich validity.

4.2 Výzkumné otázky

Jelikož jsem zvolila výzkum kombinovaný, tvořila jsem výzkumné otázky nadvakrát. Poprvé pro část kvalitativní – tyto byly tvořeny na základě informací z literatury. Podruhé pro část kvantitativní, které vznikly po provedení první části výzkumu na základě informací získaných z interview.

4.2.1 Výzkumné otázky v kvalitativní části výzkumu

V této, první části výzkumu mi šlo především o sběr dat, proto byly kladené otázky respondentům (zaměstnaným u VS ČR) otevřené a zaměřeny obecněji na profesi příslušníky VS ČR, na přístup k vězňům apod.

Hlavní výzkumná témata, na která jsem se během obou interview zaměřovala, byla tato:

- Motivy a očekávání od zaměstnání u VS ČR?
- Situace, za kterých je běžné užívání násilí na věznicích?
- Ponižování vězňů dozorci (příslušníky VS ČR)?
- Změny v chování v osobním životě?

Dalších dvou respondentů, čili osob blízkých příslušníkům VS ČR, se týká pouze poslední výzkumná otázka.

4.2.2 Výzkumné otázky v kvantitativní části výzkumu

Jak jsem již avizovala, druhá část výzkumu vznikla až po dokončení a vyhodnocení rozhovorů. Díky informacím zde získaných jsem se zvolila uzavřené dotazy a škálování pro ověření tvrzení z interview.

Zaměřila jsem se konkrétně na tyto výzkumné otázky:

- Volba povolání vzešla z touhy po jistém výdělků?
- Nejhorší skupina vězňů jsou malí zlodějíčci?

- Je v určitých situacích běžné na vězně užívat násilí?
- Postavení vedení věznice k užívání násilí na vězňích?

4.3 Předvýzkum

Pro zpracování tématu týkajícího se chování příslušníků VS ČR jsem považovala předvýzkum jako velmi důležitý, jelikož se o tomto problému v české literatuře příliš nehovoří.

Naskytla se mi příležitost provést předvýzkum s 27letým mužem, který ve vězeňství pracuje již čtvrtým rokem. Předvýzkum proběhl metodou polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami a jedním z jeho záměrů bylo vyzkoušet některé připravené dotazy na někom, kdo je u VS ČR zaměstnán již nějakou dobu. Také se dovědět, zda je potřeba některé dotazy přeformulovat, změnit či upravit nebo úplně odstranit.

Rozhovor měl neformální podobu a záznam jsem prováděla jen velmi stručnými poznámkami, abych nenarušovala neformálnost rozhovoru.

Vyhodnocení tohoto interview jsem vypracovala stručnou interpretací získaných dat, jelikož jeho hlavním cílem bylo ujištění o smysluplnosti budoucího kombinovaného výzkumu. Kladla jsem důraz na časovou nenáročnost a příjemnou otevřenou atmosféru – celková délka rozhovoru byla cca 30minut.

Z interpretace získaných dat vyplynulo, že i když člověk nastupuje k VS ČR s ideály, že bude „ten hodný“ a ke všem vězňům bude přistupovat stejně a bez násilí, brzo se jeho ideály a názory změň. Že je snazší neukázněnému vězňi „jednu vrazit“ než mu třikrát říct, aby se uklidnil. Čili vyplynulo, že fyzické násilí na vězňích se užívá, přesto, že není schváleno zákonem, také jsem zjistila, že člověk velmi rychle přehodnotí své dosavadní postoje. Jak řekl respondent: „Je něco jiného znát jen teorii nebo strávit osm až dvanáct hodin v kruté praxi.“ Občas je prostě nějaká „dobře mířená rána“ účinnější než slovní uklidňování. Faktem zůstává, že si sama neumím představit jiný donucovací prostředek na velmi problémové jedince než fyzickou sílu. Jako příklad toho, kdy se musí vězeň zpacifikovat hrubým násilím, uvedl dotazovaný následující: „Stalo se nám, že vězeň během eskorty k soudu poplival velitele eskorty a dále útočil pěstmi a kopáním na jiného kolegu... Potom je myslím oprávněné, že dostane pořádně přes držku.“

Když jsme se v hovoru dostali k „pomstě“ na věznicích, tak mě ujistil, že nic takového se u nich neděje. Že za celou dobu svého působení ve vězeňství nebyl svědkem ničeho podobného. Žádný z dozorců, které zná, se ani o ničem podobném před ním nezmínil. Jednoduše se daná situace vyřeší na místě – někdy trochu ostřeji, ale pozdější msta nepřipadá v úvahu. Musím přiznat, že mě tento poznatek zklamal, z amerických filmů, dokumentů i ze samotného SPE vyplývá, že jsou tyto věci skoro na denním pořádku.

Přesto jsem se rozhodla zařadit do výzkumu dotazy na tuto problematiku. Jelikož to, že se s touto problematikou nesetkal jeden dozorce (přesto, že sloužil ve více vězeňských zařízeních), je pravděpodobné, že se s něčím podobným setkal někdo další. V interview jsem se lehce obávala ztráty anonymity respondentů vůči mně, ale dotazníky jsou zcela anonymní, proto by se respondenti nemuseli obávat uvést pravdu.

Díky těmto závěrům jsem začala zpracovávat stěžejní část výzkumu – kombinovaný výzkum.

4.4 Triangulace

Dříve se triangulace používala u kvalitativního výzkumu – kombinací více metod pro validaci dat. Později se však tímto názvem začaly nazývat i metody pro obohacení a rozšíření již získaných dat (Hendl, 2008).

Denzi (1989, in Hendl, 2008) rozlišuje tyto typy triangulace:

- Datová triangulace (kombinuje různé datové zdroje)
- Triangulace výzkumníků (kombinace více výzkumníků v jednom výzkumu)
- Metodologická triangulace (ověřuje validitu uvnitř metody nebo mezi metodami)
- Teoretická triangulace (zohledňování různých teoretických zázemí hypotéz)

Pokud bych měla z těchto typů zvolit triangulaci použitou u mého výzkumu, musela bych volit kombinaci dvou těchto typů a to datovou triangulaci (jelikož se v kvalitativní části tážu dvou respondentů a v kvantitativní mám respondentů patnáct) a metodologickou (ve výzkumu kombinuji polostrukturované interview s dotazníky).

Podle Švaříčka (2007) však existují následující typy triangulací:

- Triangulace metod (kombinace více metod)

- Triangulace zdrojů dat (spojení více respondentů)
- Multiperspektivní triangulace (změna teoretické perspektivy)
- Kombinace přístupů (kvalitativní a kvantitativní přístupy)

Dle tohoto členění bych ve svém výzkumu užívala triangulaci pomocí kombinace přístupů.

Obecně tedy o triangulaci můžu říci, že se jedná o kombinaci různých metod, různých výzkumníků, rozdílných respondentů, rozdílných lokací a časových okolností a teoretických perspektiv, jež se uplatňují při zkoumání určitého jevu (Hendl, 2008).

5 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

5.1 Výběr výzkumného vzorku

Díky ochotě lidí v mém okolí se mi podařilo zkontaktovat se dvěma příslušníky VS ČR, kteří splňovali podmínky zásadní pro tento výzkum:

- Mužské pohlaví
- Kontakt s vězni při výkonu svého zaměstnání
- První muž zaměstnán u VS ČR déle než devět let
- Druhý muž zaměstnán u VS ČR méně než jeden rok

Výzkumný vzorek je tedy vybírán zcela záměrně dle dostupných možností.

5.2 Výzkumné metody

5.2.1 Polostrukturované interview

Podle Miovského (2006) je polostrukturované interview asi nejrozšířenější podobou metody rozhovorů, protože dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview. V přípravě si specifikujeme okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát. Obvykle je možné okruhy přizpůsobovat a zaměřovat, tak abychom maximalizovali výtěžnost rozhovoru.

Rozhodla jsem se klást otázky zaměřené na již proběhlé události, jelikož otázky do minulosti jsou spolehlivější než dotazy zaměřené na budoucnost – jsou méně spekulativní (Hendl, 2008). Při formulaci citlivých otázek zaměřených na fyzické násilí užívané na věznicích jsem použila konstatování a až pak samotný dotaz (např. V mnoha věznicích je běžné ponižování vězňů, z jakýchkoli důvodů. Zažil jste také něco podobného?).

Zvolila jsem si tyto základní okruhy, kterým jsem se při rozhovoru věnovala:

- Délka trvání pracovního poměru?
- Co bylo hlavním motivem mužů pro vykonávání této profese?
- Jaká byla jejich očekávání z nástupu k VS ČR?
- Co je u nové profese zaskočilo?

- Jaký je jejich názor na vězně? Která skupina vězňů je podle nich nejhorší a proč?
- Jaké metody zklidnění na vězně zabírají?
- Kdy je běžné užívat na vězně fyzické násilí?
- Zda někdy byli svědky zbytečného užití násilí na vězni?
- Zda byli svědky chování dozorce vůči vězni, které bylo proti jejich přesvědčení?
- Zda proti takovému jednání zakročili?
- Zda pozorují, že se změnili v osobním životě? (větší průbojnost, suverenita, agrese)

V následující přípravné fázi rozhovoru jsem poskytla okruhy rozhovoru oběma respondentům, se kterými jsem rozhovor později uskutečnila. Tento krok jsem považovala za důležitý z toho důvodu, aby se oba dotazovaní na rozhovor připravili, znali jeho přibližný průběh a téma. Tímto jsem se snažila předejít zaskočenosti respondentů tématem rozhovoru a mohli se tak předem vyjádřit k jeho náplni. Totéž se týká dalších dvou respondentů, blízkých osob příslušníků VS ČR – týkala se jich jen poslední otázka, ale přesto jsem si chtěla být jistá, že budou mít dostatečný čas k tomu, promyslet si odpověď i s případnými příklady.

Všechny čtyři rozhovory posléze probíhaly u respondentů (příslušníků VS ČR) doma, ale nebyla jsem jediným návštěvníkem v domácnosti – jelikož jsem považovala za důležité vzít s sebou osobu, která rozhovor zprostředkovala. Domnívala jsem se, že domácí prostředí a společná známá osoba napomůžou k navození upřímné a příjemné atmosféry.

Scénář rozhovoru se v obou případech opakoval – začal mým osobním představením, důvody, proč jsem se rozhodla toto téma psát, informacemi o mém studiu a podobně. K samotnému „výzkumnému“ rozhovoru jsme přešli naprosto nenásilnou formou. Odhadem po patnácti minutách příjemného povídání jsem zapnula diktafon a předešlé získané informace jsem si zaznamenala písemně (např. délku trvání pracovního poměru u VS ČR).

Záznam interview jsem tedy prováděla pomocí diktafonu i písemně na předem připravený záznamový arch.

Ani jeden z dotazovaných nebyl nahráváním (tedy technickým zaznamenáváním) rozhovoru nervózní, potvrdila se mi zkušenost z bakalářské práce, že nahrávání interview nikterak nenarušuje jeho průběh.

5.3 Postup vyhodnocení kvalitativních dat

Interview bylo zaznamenáváno na diktafon a rovněž i písemně – stručnými poznámkami do připraveného záznamového archu. Nejprve jsem tedy musela všechny čtyři nahrané rozhovory doslovně převést do písemné podoby. Rozhovory s příslušníky VS ČR měly cca hodinu a čtvrt. A rozhovory s blízkými příslušníků cca patnáct minut.

Vyhodnocení interview jsem prováděla v programu Atlas.ti pomocí kódování. Po utvoření kódů jsem na jejich základě vytvořila dotazníky, ve kterých jsem poznatky z interview navrhla jen jako potenciální možnosti, které mohli respondenti dále rozšířit.

Taktéž jsem z rozhovorů vytvořila kategorie, kterým se budu v interpretaci podrobně věnovat. Těmito jsou:

- Motivy pro nástup k VS ČR
- Očekávání před nástupem k VS ČR
- Setkání s realitou - nástup k VS ČR
- Změny v chování v osobním životě po nástupu k VS ČR
- Změna názorů a hodnot po nástupu k VS ČR

5.4 Výsledky vyhodnocení kvalitativních dat

V této kapitole uvedu stěžejní výsledky obou interview ve výše zmíněných oblastech. Výsledky zde budou předloženy citacemi respondentů k daným tématům. Pro přehlednější práci si respondenty označím jako R1 (dozorce s praxí kratší než jeden rok), OB1 (osoba blízká respondentu s praxí dozorce menší než jeden rok), R2 (dozorce s praxí delší než devět let) a OB2 (osoba blízká respondentu s praxí dozorce delší než devět let).

5.4.1 Motivy pro nástup k VS ČR

Očekávala jsem, že motivy pro vykonávání povolání dozorce budou spíše mocenské - touha manipulovat s vězni (ať již v kladném či záporném smyslu slova). Toto mé očekávání nebylo v žádném případě naplněno. Byla jsem překvapena jak „banální a běžné“ jsou motivy pro vykonávání tohoto povolání. Jelikož se v mých očích jedná o neobvyklé povolání, čekala jsem i neobvyklé motivy. Jak uvádí R1: „*Hlavně jsem chtěl jistotu zaměstnání ve*

státním sektoru se vším, co k tomu patří – sociální jistoty, kariérní růst a taky určitá „prestíž“ tohoto povolání.“

Zaskočilo mě, že motivem pro nástup k VS ČR může být i vysoká nezaměstnanost v regionu bydliště. Tento motiv jako svůj hlavní uvádí R2: *„Důvodem k rozhodnutí o výběru tohoto povolání byla nezaměstnanost, nemohoucnost najít si v regionu slušnou práci. Proto jsem odešel k VS ČR do jiného města.“*

5.4.2 Očekávání před nástupem k VS ČR

Pod očekáváním před nástupem jsem si představovala odpovědi, které budou zaměřeny na dobrý pracovní kolektiv, dobré pracovní vztahy s nadřízenými, ale také respekt ze strany vězňů. Toto se mi potvrdilo tvrzením R1: *„Očekával jsem respekt jak ze strany vězňů tak svého okolí, dobrý kolektiv a vedení, na které se dá spolehnout vzhledem k náročnosti povolání. Taky jsem čekal nadstandardní platové ohodnocení vzhledem k průměru v ČR. Jen jsem byl trochu nervózní z toho, jak se ke mně budou vězni chovat, coby k nováčkovi. Jestli si dokážu vybudovat respekt a jestli má rodina nebude pod tlakem kvůli téhle práci. Napadlo mě, že by jim mohl třeba někdo vyhrožovat, ale to jsem měl asi z filmů, což se později ukázalo jako pěkná hloupost (smích).“* Přesto, že tato domněnka přišla respondentu vtipná, také mě napadla jako možná obava z tohoto povolání. Ale po dalším zamyšlení jsem také došla k závěru, že je to spíše zkresleností informací díky americkým filmům.

Druhý respondent (R2) měl pro mě opět překvapivě obyčejné očekávání: *„Měl jsem jediné očekávání – slušný plat a slušnou práci.“* Na další doplňující dotazy, zda v jeho očekáváních hrála nějakou roli moc, získaná pozicí dozorce, reagoval dle mého očekávání: *„... ne, určitě jsem nechtěl získat něčí podřízenost, či snad někoho ovládat. Jen jsem nechtěl skončit na pracáku, proto jsem volil práci, která mě i moji rodinu slušně uživí.“*

Zde se tedy opět nepotvrdila má původní myšlenka výzkumu, že si muži toto povolání volí proto, aby měli určitou moc a mohli s vězni manipulovat, stejně jak tomu dopadlo v Zimbardově experimentu.

5.4.3 Setkání s realitou – nástup k VS ČR

Tuto kategorii jsem do vyhodnocení výzkumu zařadila proto, že jsem doufala v získání informací, které by potvrdzovaly, že se po nástupu k VS ČR člověk změní a přehodnotí své

názory nebo hodnoty. Také jsem chtěla zjistit, co respondenty překvapilo nebo zaskočilo po nástupu k VS ČR – zde jsem předpokládala odpovědi jako nadměrná agresivita dozorců vůči vězňům. Žádné takovéto odpovědi jsem se nedočkala, opět se jednalo o běžné očekávání a problémy při nástupu do nového zaměstnání. R2 uvedl: „...myslím, že mě nezaskočilo nic po nástupu k VS ČR, veškeré informace jsem již měl a pomohla mi také vojenská příprava. Splnilo se vše, co jsem od tohoto zaměstnání mohl očekávat.“ R2 pak konkrétně popsal každé ze svých očekávání: „... respektu jsem se dočkal jenom naoko. Mnohdy úplně cítíte, jak se vám vězni za zády smějou. Kolektiv je hodně dobrý, jsou to lidi, kteří chápou hlavně psychickou náročnost téhle práce. Vedení je trochu problém. Zažil jsem u kolegy, že než aby ředitel měl problém s vězni, radši pokárali dozorce.“ Zde mě překvapila poznámka o vedení vězeňského zařízení, ale v dnešní době, moderních médií a problémy s diskriminací všech možných kulturních nebo sociálních menšin se nemůžeme příliš divit. Pokud se jedná o promítání této profese do osobního života, uvedl R1: „...je to práce jako každá jiná, určitě jí nežiju i v osobním životě, práce ze mě prostě padá zavřením dveří věznic.“ Tato představa je pro mě jako pro ženu obtížná, jelikož z vlastní zkušenosti vím, že jsem na praxi neuměla přestat myslet na práci a problémy v ní po odchodu z práce.

5.4.4 Změny v chování v osobním životě po nástupu k VS ČR

Tato kategorie je spolu s poslední kategorií stěžejní část výzkumu. Jelikož jsem se zde dotazovala přímo na změny v chování, chtěla jsem ověřit validitu dat ještě krátkým rozhovorem s osobami blízkými respondentů – v obou případech to byly partnerky respondentů, které s nimi byly ve vztahu ještě před nástupem k VS ČR. Podle očekávání si oba respondenti na sobě přílišné změny neuvědomují. R1: „Žádné změny na sobě nepozoruju. Snad jen, že jsem psychicky odolnější a hlavně větší klid'as.“ R2: „Neřekl bych, že by mě nějakým způsobem změnil nástup do služby VS ČR. Připadám si stále stejný. Ale to by byla otázka spíše na mé blízké.“ Jejich partnerky však potvrdily, že se oba muži změnili. OB1: „Jestli se změnil? No to určitě. Je to sice jen necelý rok, co nastoupil, ale to stačilo na to, aby se stal více sebevědomý, nebo tak to na mě alespoň působí. Je teď takový „mužnější“, rozhodnější. Určitě je hloupost, že se nezměnil. Je pravda, že je klidnější – málo co ho vytočí, ale nikdy nebyl příliš vznětlivý. Co se agresivity týče, tak to vůbec. Spíš mu agrese víc vadí.“ Podobně reagovala i partnerka druhého respondenta - OB2: „...ze začátku jsem měla dojem, že je důraznější. Lpěl více na přesnosti a pořádku, ale to se po chvíli srovnalo.

Možná to bylo tím, že potřeboval, aby to někde klapalo na sto procent, když viděl, že má v práci problémy. Celkově bych řekla, že je takový průbojnější, sebevědomější. Víc agresivní? To ani náhodou, naopak spíše je takový vyrovnanější...“

Z těchto citací vyplývá, že se chování těchto mužů po nástupu k VS ČR změnilo. Nutno podotknout, že se změnilo v kladném slova smyslu – muži se stali sebevědomějšími, klidnějšími, průbojnějšími. Ale větší agresivita se neprojevila ani u jednoho z mužů.

5.4.5 Změna názorů a hodnot po nástupu k VS ČR

U této kategorie jsem čekala více informací od respondentů, jelikož dotazy na hodnoty a názory nejsou dle mého natolik „osobní“ jako dotazy na chování, sebevědomí a agresivitu. Nevyžadují takovou míru sebereflexe jako předchozí kategorie. První respondent mě ujistil, že si je změn svých názorů vědom, především co se týče rasových názorů – R1: *„Určitě jsem přehodnotil názory na Romy, nemyslím, že bych se stal rasistou, ale myslí si, že když jsou cikáni, tak na ně nikdo nemůže. Před nástupem jsem na ně v podstatě neměl názor, teď ho mám spíše záporný. Hodnoty jsem asi moc nepřehodnocoval, jen je jakoby prohloubil – víc si vážím toho, co mám, když se denně setkávám s lidmi, kteří ztratili v podstatě všechno.“* K tomuto doplnila partnerka (OB1), že má pocit, že proběhlo celkové přehodnocení hodnotového žebříčku: *„...mám pocit, že se mu změnil žebříček hodnot, že si víc váží toho, když jsme spolu.“*

Druhý respondent také potvrdil, že si více váží času stráveného s rodinou. R2: *„Nejsem si jistý, jestli jsem nějak změnil své názory nebo hodnoty. Asi ano, ale nevím, zda to bylo jen tímhle povoláním... Každopádně si víc vážím toho, že můžu být s rodinou.“* Co se týče rasových názorů – o žádných se respondent nezmínil. R2: *„Názor na vězně? To je snadné - ten, kdo si zaslouží trest, patří do vězení, v tomhle směru se můj názor vůbec nezměnil.“*

Z těchto informací rovněž vyplývá, že se mužům změnil hodnotový žebříček i některé názory, které dříve zastávali.

6 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

6.1 Výběr výzkumného vzorku

Jelikož se mi povedlo získat dotazníky skoro z celé České republiky, mohu zobecnit výsledky získané kvantitativní metodou na území celé ČR. Dotazníků jsem rozeslala celkem třicet, dozorcům, které jsem nakontaktovala díky respondentům z předvýzkumu a interview. Respondenti pro dotazníky museli splňovat dvě podmínky a to:

- Mužské pohlaví
- Kontakt s vězni při výkonu svého zaměstnání

Přesto, že nemám dotazníky ze všech věznic v ČR, je dle mého velké pravděpodobnost, že výsledky zde získané jsou reliabilní pro celou ČR.

6.2 Výzkumné metody

6.2.1 Dotazník

V podstatě se jedná o písemnou formu rozhovoru, která nám umožňuje zahrnout velké množství dotazovaných. V dotaznících získáváme informace buďto pomocí otevřených nebo uzavřených otázek. Otevřenými otázkami dáváme respondentu možnost volné odpovědi, dovoluujeme mu odpovědět, jakkoli chce. Tento typ otázek je tedy vhodnější, pokud chceme zjistit nové poznatky o dané problematice. Naproti tomu v uzavřených otázkách nabízíme dotazovanému výběr odpovědí a on si pouze vybírá, která se nejvíce shoduje s jeho postojem či názorem.

Možné získávání odpovědí u uzavřených otázek je škálování. Jeho pomocí zjišťujeme postoje, názory, schopnosti, typy chování, vědomosti, city a sociální jevy ([online], Dostupné z: <http://radekf.net/projekty-data/ies/petrusek-soc/pro_zajemce/statnice_socg/SZZK%20-%20metody/s%20files/%9Ak%E1lov%E1n%ED%20W00.doc>).

Pro své dotazníky jsem zvolila sběr dat pouze škálováním tzv. Likertovou škálou, s tím, že pod každou otázkou mají dotazovaní možnost okomentovat svou odpověď. S použitím škály jsem vytvořila kategorie 1 až 5, kdy 1 znamená „zcela souhlasím“ a 5 má váhu „s

tvrzením zcela nesouhlasím“, pomocí těchto kategorií mi respondenti odpověděli na sedmnáct tvrzení.

Dotazník obsahuje tři kategorie a to:

- Důvody k nástupu k VS ČR
- Očekávání před nástupem k VS ČR
- Chování po nástupu v VS ČR

Dotazník uvádím jako přílohu č. 1 této diplomové práce.

6.3 Postup vyhodnocení kvantitativních dat

Návratnost dotazníků byla velmi vysoká, a sice 90%, což znamená, že se mi vrátilo vyplněných 27 dotazníků. Vysoké procento návratnosti přičítám rozeslání respondentům kontaktovaným přes své známé.

Vyhodnocení dotazníků je zvlášť pro každou otázku a to pomocí procentuálního vyjádření četnosti odpovědí. U každé otázky je pomocí tabulky přehledně uvedena četnost odpovědí u daných kategorií a graf, znázorňující grafické zpracování tabulky.

Interpretaci doplněných komentářů k tvrzením v dotazníku uvedu v závěrečné diskuzi k výzkumu.

6.4 Výsledky vyhodnocení kvantitativních dat

Na všechny zde zpracované otázky odpovídalo všech 27 respondentů. U žádné otázky nebyla možnost volit více variant, proto celková suma odpovědí je vždy dvacet sedm.

Všech sedmnáct otázek v dotazníku položených zde statisticky zpracovávám výpočtem i graficky.

Dále uvádím zpracovaná data k jednotlivým otázkám v následujících třech oblastech:

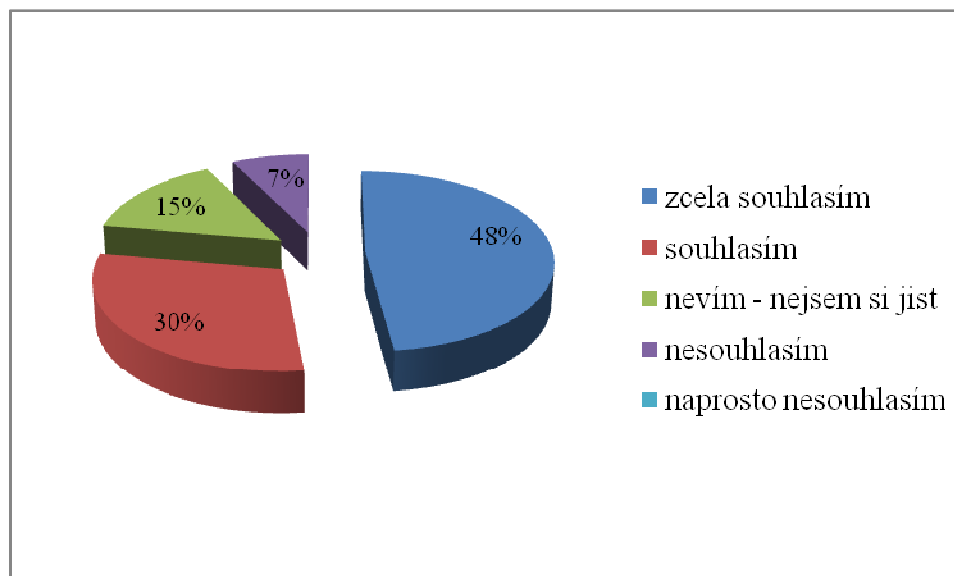
- Důvody k nástupu k VS ČR
- Očekávání před nástupem k VS ČR
- Chování po nástupu k VS ČR

6.4.1 Důvody k nástupu k VS ČR

Tvrzení: Důvodem pro nástup k VS ČR byla vidina stálého platu.

Tabulka 1. Stálý plat jako důvod pro nástup k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	13	8	4	2	0
CELKEM	27				

Obrázek 1. Grafické zpracování platu jako důvodu pro nástup k VS ČR.

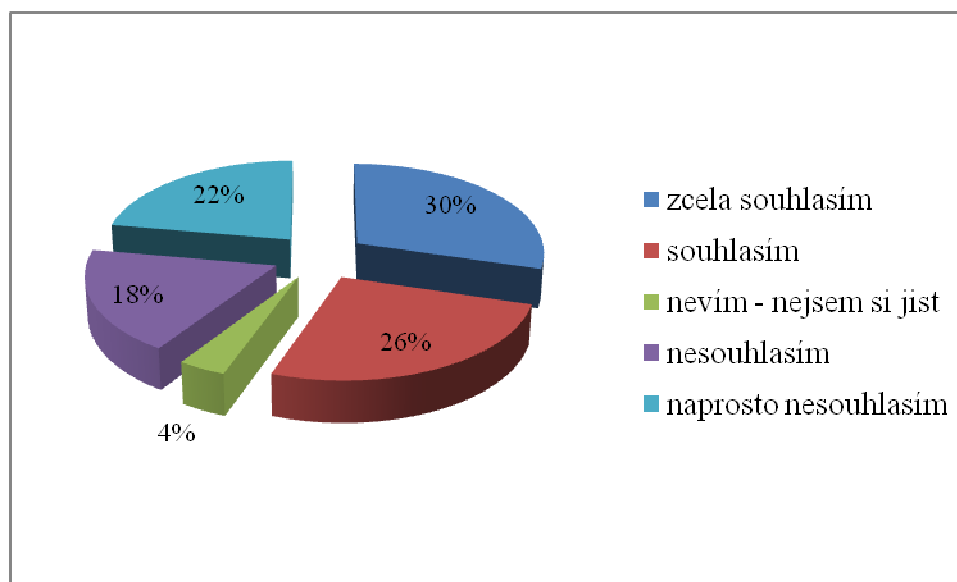
Vlastní komentář:

Pokud vezmeme v úvahu blízkost tvrzení „souhlasím“ a „zcela souhlasím“, je vidina stálého platu zastoupena 78% četností odpovědí. Proto mohu prohlásit, že stálý plat (a s tím spojená práce ve státní sféře) je velmi zásadní motiv pro nástup k VS ČR.

Tvrzení: Důvodem pro nástup k VS ČR byla atraktivnost a prestiž tohoto povolání.

Tabulka 2. Prestiž a atraktivnost povolání jako důvod pro nástup k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	8	7	1	5	6
CELKEM	27				

Obrázek 2. Grafické zpracování prestiže a atraktivnosti povolání jako důvodu pro nástup k VS ČR

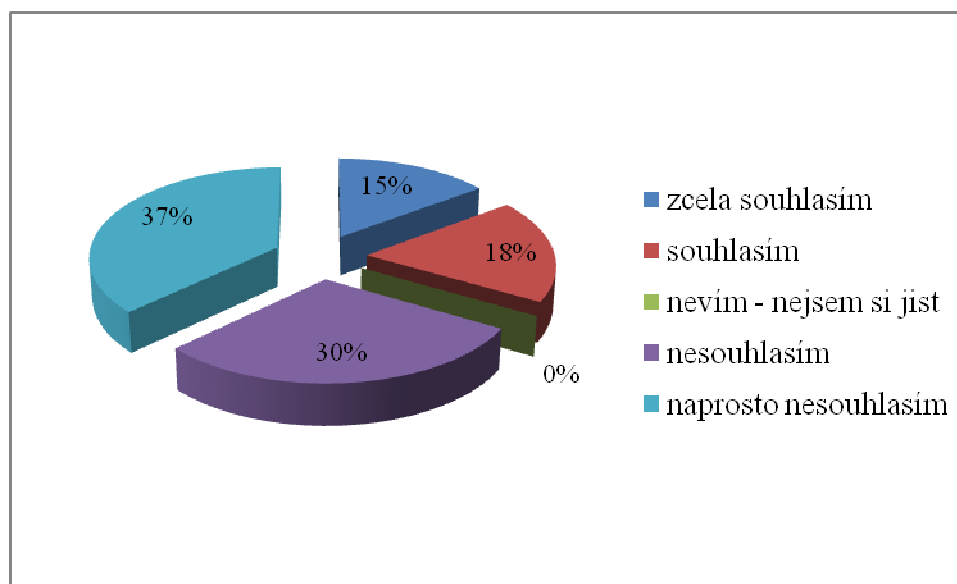
Vlastní komentář:

Zde už nejsou procentuální rozdíly příliš výrazné. Kladné vyjádření je sice zastoupeno 56%, ale není to nikterak výrazný rozdíl oproti záporným tvrzením. Domnívám se, že možnou příčinou může být vnímání tohoto povolání jako naopak méně prestižního a to z důvodu obav z pohledu okolí.

Tvrzení: Důvodem pro nástup k VS ČR byla možnost kladně ovlivňovat vězně.

Tabulka 3. Kladné ovlivňování vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	4	5	0	8	10
CELKEM	27				

Obrázek 3. Grafické zpracování kladného ovlivňování vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.

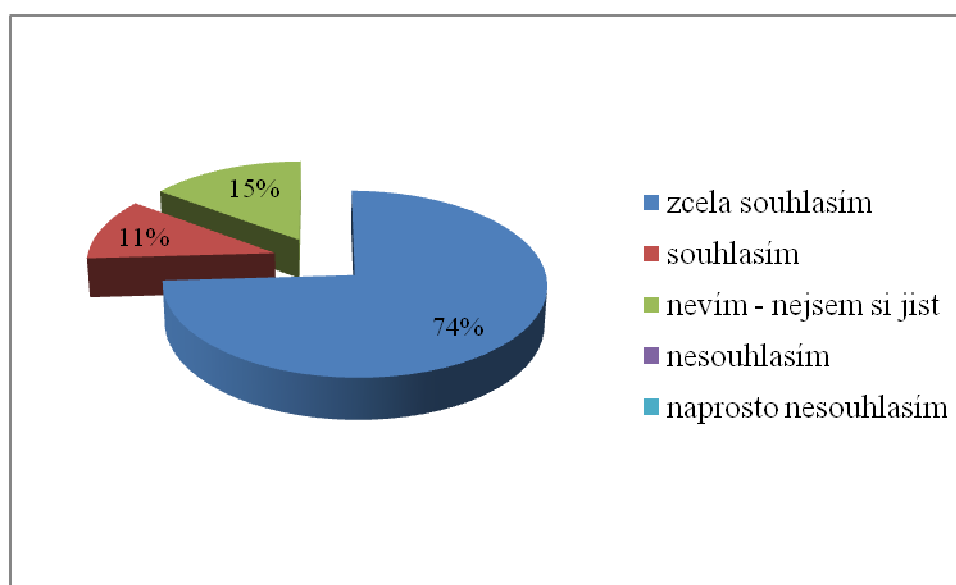
Vlastní komentář:

Zde se projevuje větší procentuální zastoupení záporných reakcí a to celými 67%. Což znamená výrazně nadpoloviční většinou. Můžu tedy prohlásit, že muži od budoucího povolání dozorců neočekávají kladné působení na vězně.

Tvrzení: Důvodem pro nástup k VS ČR byla vysoká nezaměstnanost v regionu bydliště.

Tabulka 4. Vysoká nezaměstnanost v regionu jako důvod pro nástup k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	20	3	4	0	0
CELKEM	27				

Obrázek 4. Grafické zpracování vysoké nezaměstnanosti jako důvodu pro nástup k VS ČR.

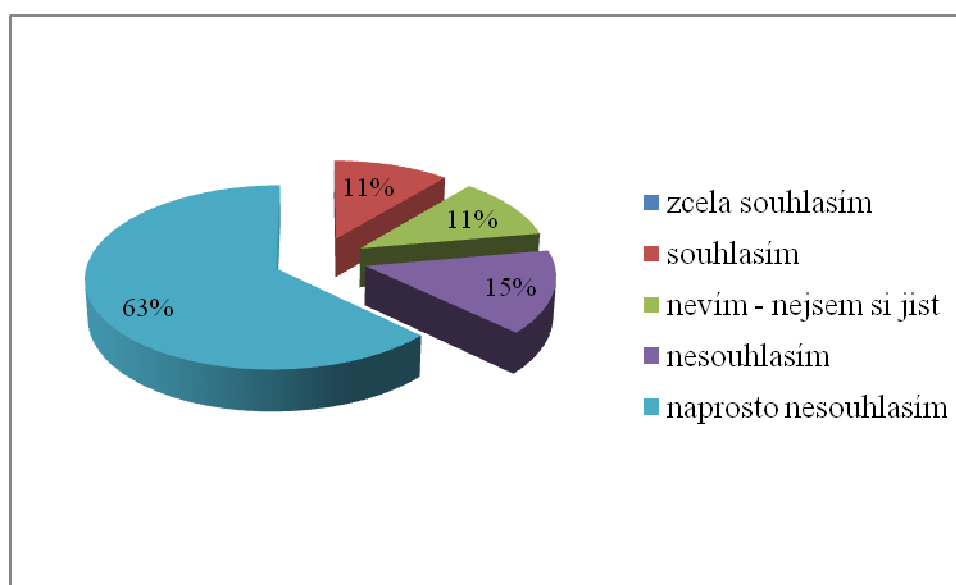
Vlastní komentář:

Z tohoto grafu vyplývá, že výrazné procento mužů (74%) volilo toto zaměstnání z důvodů vysoké nezaměstnanosti v regionu svého bydliště.

Tvrzení: Důvodem pro nástup k VS ČR byla vidina řízení vězňů.

Tabulka 5. Vidina řízení vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	0	3	3	4	17
CELKEM	27				

Obrázek 5. Grafické zpracování vidiny řízení vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR

Vlastní komentář:

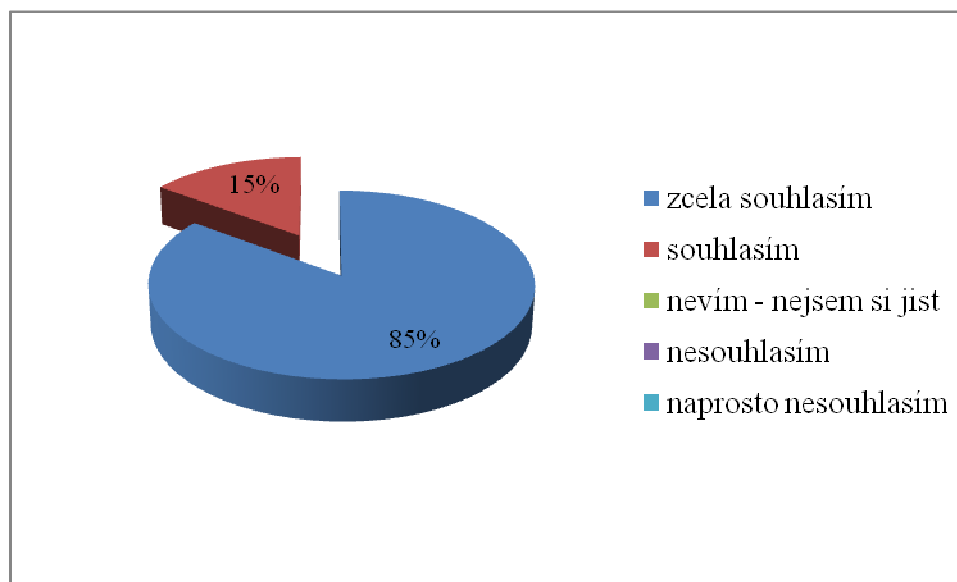
Vidina řídit nebo „ovládat“ vězně se prokázala jako procentuálně velmi málo zastoupena. Přesto 11% respondentů uvedlo, že i toto bylo motivací pro jejich nástup k VS ČR, proto se domnívám, že někteří jedinci toto povolání volí z důvodu pocitu moci nad druhými.

6.4.2 Očekávání před nástupem k VS ČR

Tvrzení: Před nástupem k VS ČR jsem si byl vědom užívání fyzického násilí na vězně.

Tabulka 6. Uvědomování si užívání násilí na věznicích před nástupem k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	23	4	0	0	0
CELKEM	27				

Obrázek 6. Grafické zpracování uvědomování si užívání násilí na věznicích před nástupem k VS ČR.

Vlastní komentář:

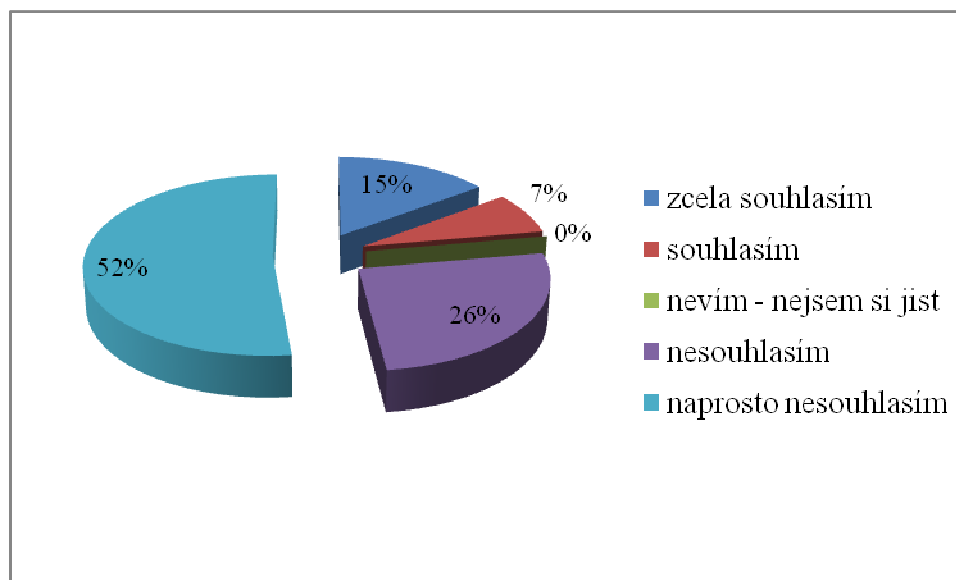
Celých 100% respondentů si uvědomovalo před nástupem k VS ČR, že je běžné v některých situacích na vězně užívat násilí. Že ne vždy jsou situace, které se dají zvládnout pomocí doporučených chvatů nebo naprosto bez fyzického kontaktu.

Všichni si byli vědomi, že užití násilí je běžnou praxí ve vězeňství.

Tvrzení: Před nástupem k VS ČR jsem se domníval, že se na vězně užívají pouze předepsané „zklidňující“ chvaty.

Tabulka 7. Domnívání se, že se ve vězení užívají pouze předepsané chvaty před nástupem k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	4	2	0	7	14
CELKEM	27				

Obrázek 7. Grafické zpracování domněnky o užívání pouze předepsaných chvatů před nástupem k VS ČR.

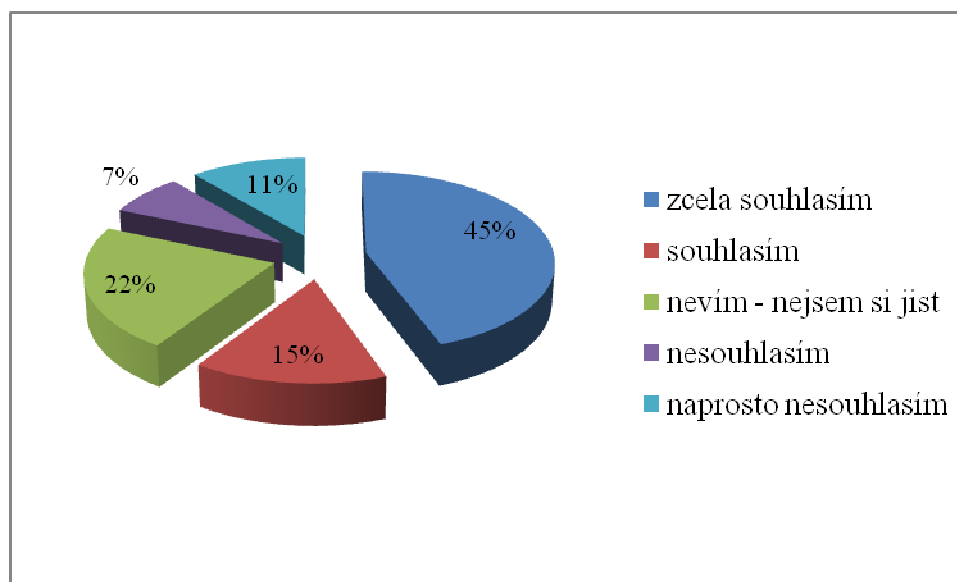
Vlastní komentář:

Z této otázky vyplývá, že celých 78% respondentů si bylo vědomo toho, že pouze předepsané zklidňující chvaty v určitých situacích na vězně nepomáhají. Že jsou situace, ve kterých je nutné užít i prosté násilí.

Tvrzení: Před nástupem k VS ČR jsem se obával reakcí okolí na povolání u VS ČR.

Tabulka 8. Obavy z reakcí okolí před nástupem k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	12	4	6	2	3
CELKEM	27				

Obrázek 8. Grafické zpracování obav z reakcí okolí před nástupem k VS ČR.

Vlastní komentář:

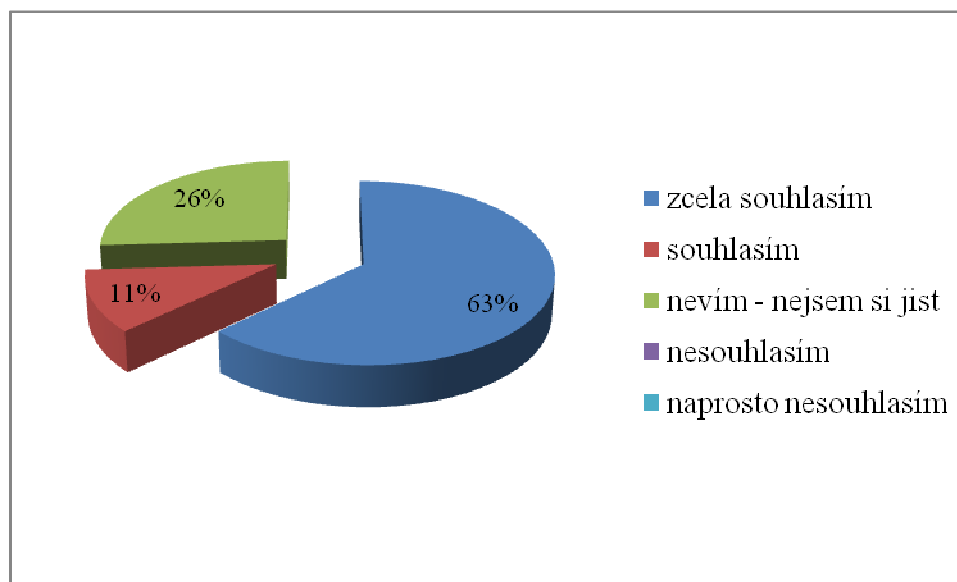
60% dotazovaných zodpovědělo, že měli obavy z reakcí svého okolí na jejich nové povolání – dozorce. Domnívám se, že tento výsledek podporuje tvrzení, které uvádím u otázky č. 2, kde se zmiňuji o prestiži povolání v kontrastu s obavami z reakcí okolí.

6.4.3 Chování po nástupu k VS ČR

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR se cítím sebevědomější.

Tabulka 9. Zvýšené sebevědomí po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	17	3	7	0	0
CELKEM	27				

Obrázek 9. Grafické zpracování zvýšeného sebevědomí po nástupu k VS ČR.

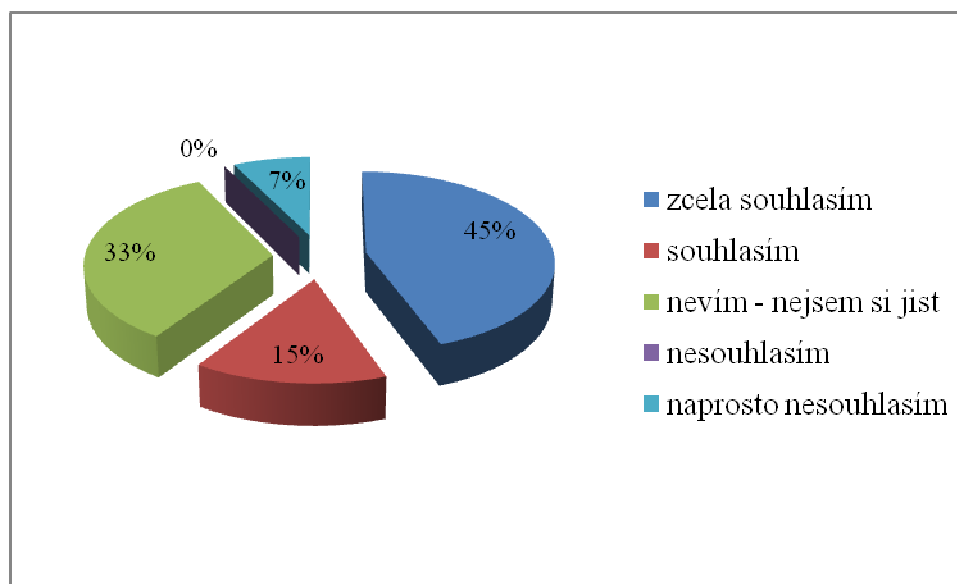
Vlastní komentář:

V této otázce mě překvapilo vysoké procento souhlasu – celých 74%, jelikož v rozhovorech se muži označovali spíše za nezměněné – přesto, že jejich okolí to vnímá jinak. Domnívám se, že toto vysoké procento je zapříčiněno anonymitou dotazníků.

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR jsem v některých situacích rozhodněji.

Tabulka 10. Zvýšení rozhodnosti po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	12	4	9	0	2
CELKEM	27				

Obrázek 10. Grafické zpracování zvýšení rozhodnosti po nástupu k VS ČR.

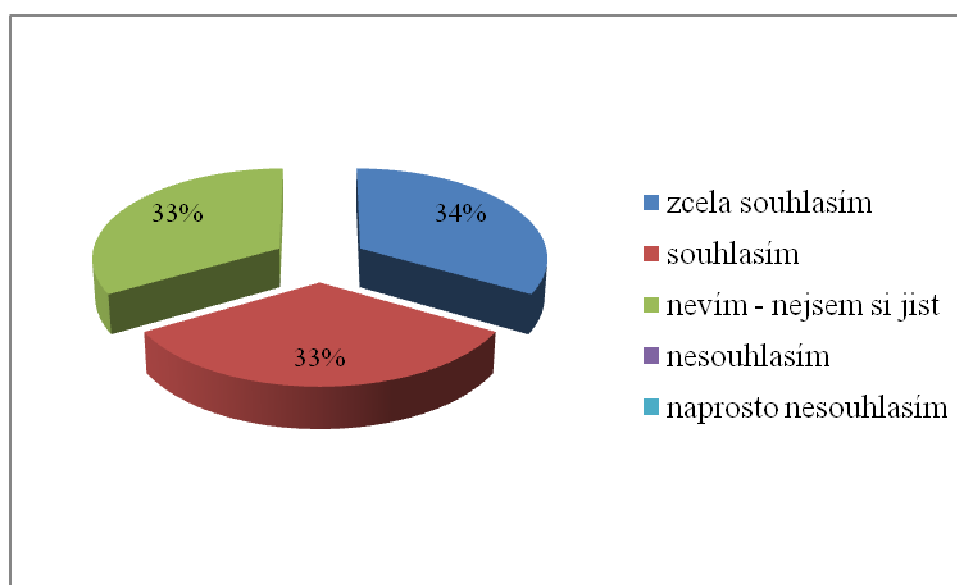
Vlastní komentář:

Opět je zde 60% souhlas se zvýšením rozhodnosti v některých situacích po nástupu k VS ČR. Třetina respondentů neumí posoudit, zda se jim rozhodnost zlepšila či nikoli. A pouhých 7% prohlašuje, že jejich rozhodnost nebyla nástupem k VS ČR nikterak zvýšená.

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR jsem v určitých situacích průbojnější.

Tabulka 11. Zvýšení průbojnosti po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	9	9	9	0	0
CELKEM	27				

Obrázek 11. Grafické zpracování zvýšení průbojnosti po nástupu k VS ČR.

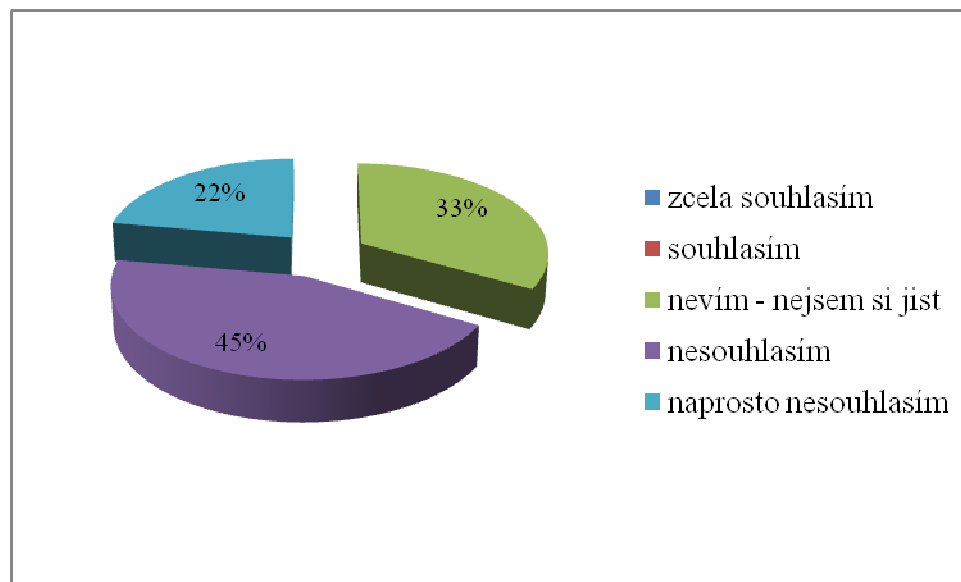
Vlastní komentář:

Pojem „průbojný“ chápu podobně jako „sebevědomý“. Proto jsem očekávala podobné odpovědi jako u tvrzení č. 9. Mé domněnky se potvrdily, jelikož je zde souhlas u 67% respondentů. Čili i průbojnost se u mužů po nástupu k VS ČR zvyšuje.

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR jsem v některých situacích agresivnější.

Tabulka 12. Zvyšování agresivity po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	0	0	9	12	6
CELKEM	27				

Obrázek 12. Grafické zpracování Zvyšování agresivity po nástupu k VS ČR.

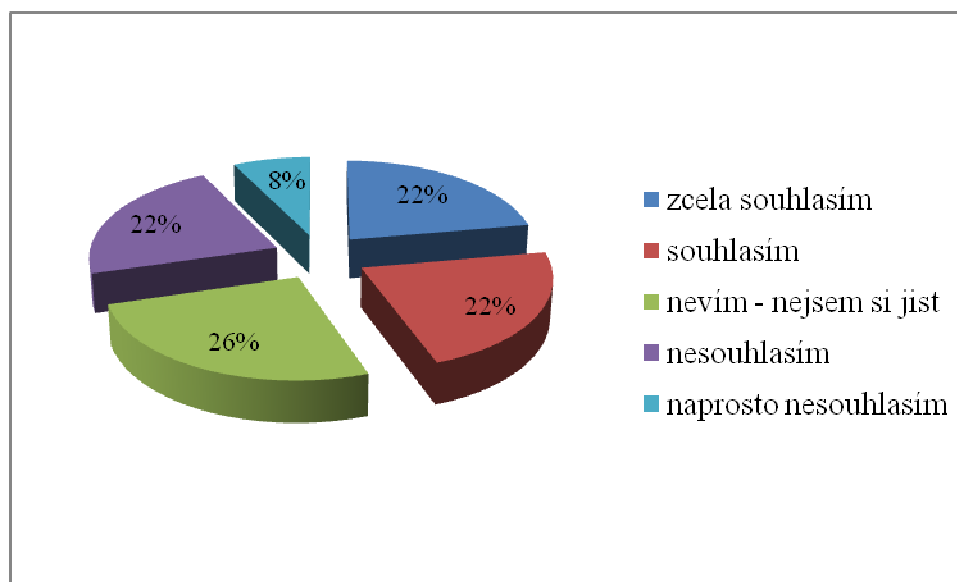
Vlastní komentář:

Výsledky tohoto tvrzení se potvrzují jak v interview s příslušníky VS ČR i jeho blízkými tak i dále v tvrzení č. 17. Žádný z respondentů nemá pocit, že by se díky zaměstnání u VS ČR stal agresivnějším.

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR jsem vůči svému okolí tolerantnější.

Tabulka 13. Větší tolerantnost k okolí po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	6	6	7	6	2
CELKEM	27				

Obrázek 13. Grafické zpracování větší tolerantnosti po nástupu k VS ČR.

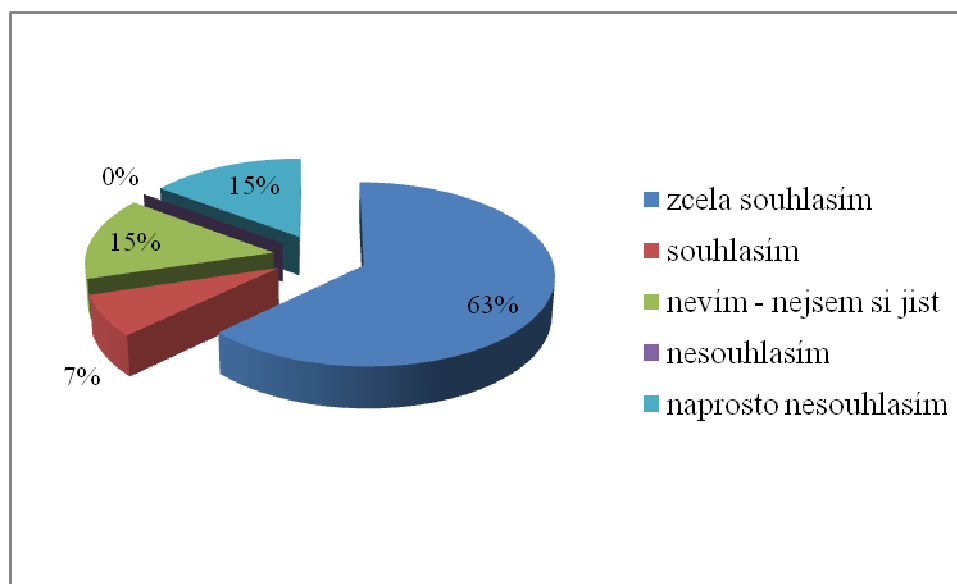
Vlastní komentář:

U tolerantnosti jsem očekávala více záporných odpovědí, proto mě překvapila relativní vyrovnanost odpovědí. Nepředpokládala jsem, že by muži, pracující s trestanci, byli tolerantnější ke svému okolí.

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR jsem přehodnotil některé své názory.

Tabulka 14. Přehodnocení názorů po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	17	2	4	0	4
CELKEM	27				

Obrázek 14. Grafické zpracování změny názorů po nástupu k VS ČR.

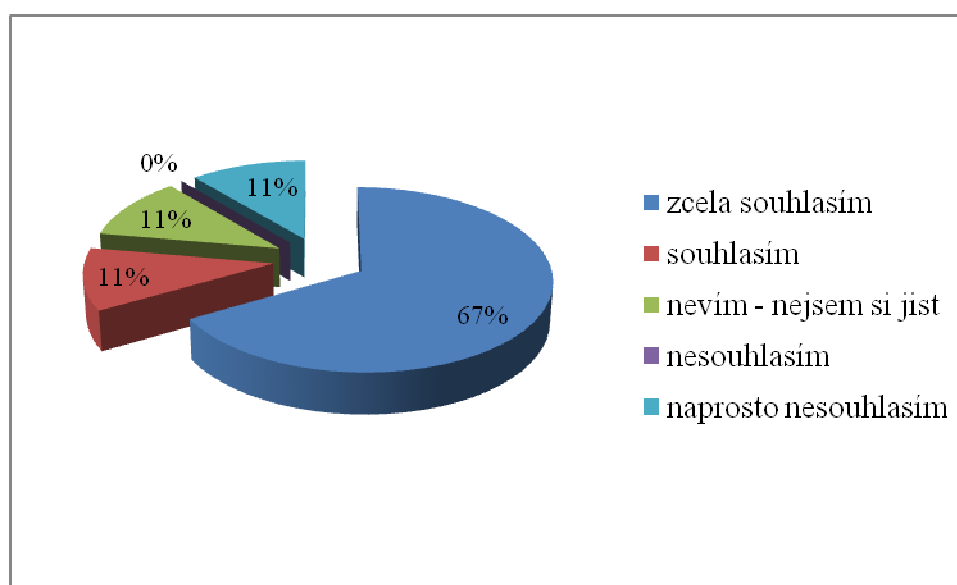
Vlastní komentář:

Zde uvádí 70% respondentů, že přehodnotilo některé své názory po nástupu k VS ČR, což mě nepřekvapuje. Čekala jsem změnu názorů zastoupenou souhlasem u více než poloviny respondentů.

Tvrzení: Po nástupu k VS ČR jsem přehodnotil své hodnoty.

Tabulka 15. Přehodnocení hodnot po nástupu k VS ČR.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	18	3	3	0	3
CELKEM	27				

Obrázek 15. Grafické zpracování přehodnocení hodnot po nástupu k VS ČR.

Vlastní komentář:

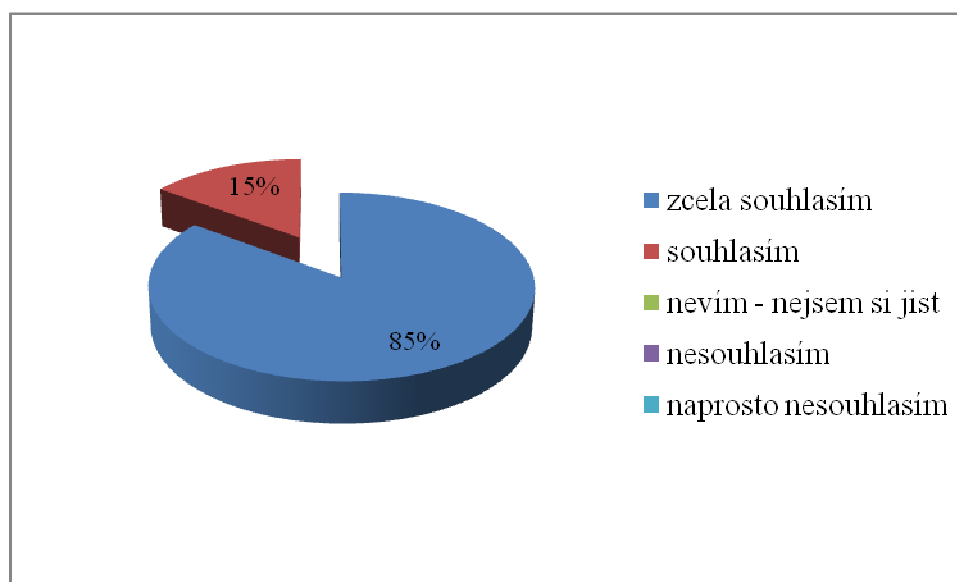
Taktéž jsem očekávala změnu hodnot respondentů (stejně jako názorů), zde je procento ještě vyšší – 78%. Což je pochopitelné, když se člověk denně setkává s lidmi, kterým byla odňata svoboda, je logické, že se jejich hodnotový žebříček změní.

Tvrzení: Během služby u VS ČR jsem se stal svědkem užití násilí na vězni.

(V dané situaci jsem s násilím souhlasil.)

Tabulka 16. Přiměřené užívání násilí na vězních.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	23	4	0	0	0
CELKEM	27				

Obrázek 16. Grafické zpracování přiměřeného užívání násilí na vězních.

Vlastní komentář:

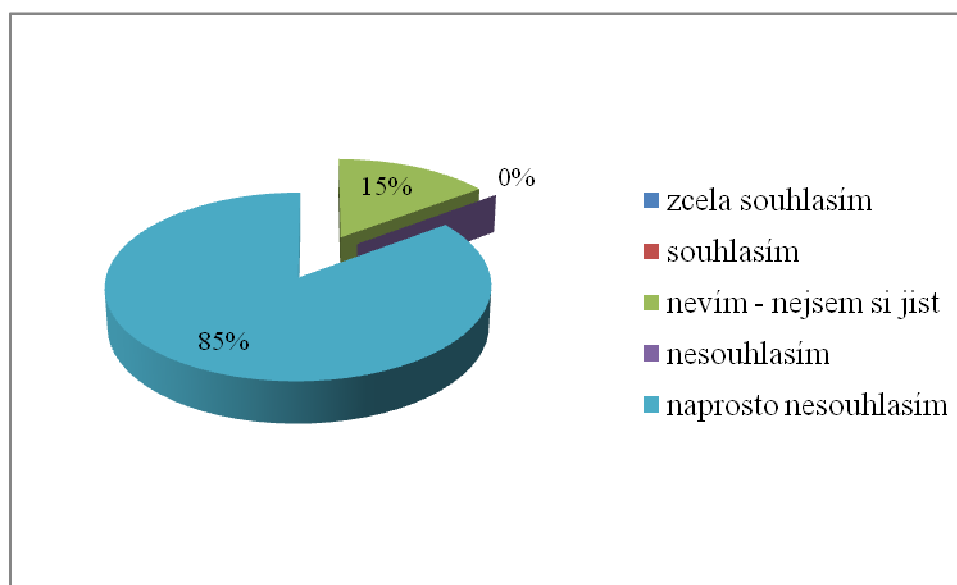
100% dotazovaných se shoduje ve dvou souhlasných kategoriích. Což mě vzhledem k proběhlým rozhovorům nepřekvapuje. I tam se dozorcí shodli na tom, že existují situace, kdy je potřeba použít fyzického násilí, které není zcela v souladu s předpisy, ale je jedinou možností, jak vězně zpacifikovat.

Tvrzení: Během služby u VS ČR jsem se stal svědkem zbytečného užití násilí na vězni.

(V dané situaci jste s násilím nesouhlasil.)

Tabulka 17. Nepřiměřené užívání násilí na věznicích.

	zcela souhlasím	souhlasím	nevím - nejsem si jist	nesouhlasím	naprosto nesouhlasím
četnost odpovědí	0	0	4	0	23
CELKEM	27				

Obrázek 17. Grafické zpracování užívání nepřiměřeného násilí na věznicích.

Vlastní komentář:

Stejně jako u předchozího tvrzení i toto jen podporuje informace získané z rozhovorů. 85% respondentů naprosto nesouhlasí s tvrzením, že by se na věznicích užívalo zbytečné násilí či jakékoli ponižující chování vůči nim.

7 DISKUZE K VÝZKUMU

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo zjistit změnu v chování, hodnotách nebo názorech dozorců po nástupu k VS ČR. Dovoluji si tvrdit, že výsledkem výzkumu je, že příslušníci VS ČR si určité změny v chování uvědomují. Přiznávají, že se cítí sebevědomější, rozhodnější, průbojnější. Domnívám se, že tyto rysy chování pramení z úspěšného vykonávání náročné pracovní pozice. Tím, že dostávají určitou odpovědnost v práci a úspěšně ji zvládají, se jim zvedá sebevědomí i v osobním životě. Ale co se agrese nebo submitivity týče, nikterak výrazně si ji neuvědomují ani oni ani jejich okolí. Dále muži uvádějí, že jsou ke svému okolí tolerantnější, chápavější a klidnější ve svém jednání. Co se týká změn názorů a hodnot vychází výsledky podobně, něco málo přes 60% respondentů si uvědomuje, že se jejich názory a hodnoty změnilo. Toto mi přijde zcela logické, díky vykonávání tak specifického povolání jako je dozorce ve věznici si myslím, že člověk své názory a životní hodnoty přehodnotí velmi brzy.

Obecně lze říct, že motivy dozorců pro nástup do tohoto zaměstnání spočívají ve vědomí, že práce pro státní sektor s sebou nese záruku a garanci práce, z toho vyplývající ekonomickou a sociální stabilitu jedince, resp. jeho rodiny. Dalším hlediskem je zcela jistě atraktivita, nebo chceme-li prestiž povolání příslušníka VS ČR. Protože se dá říci, že statut dozorce je úzce spjat s policií České republiky, je povědomí o tomto povolání na vzestupu. Navíc s sebou tato práce přináší velkou zodpovědnost a psychickou odolnost, a proto je svým způsobem takovýto jedinec ceněn pro své osobní kvality. Na druhou stranu se nedá říct, že motivem pro nástup k VS ČR by byla snaha o kladné výchovné působení na vězně. Nutno podotknout, že se jako důvod nástupu nepotvrdila domněnka, že muži si toto povolání volí s předpokladem zneužívání moci vůči vězňům. V podstatě jsou motivy budoucích dozorců svým způsobem sobecké – zajistit sebe i rodinu, ale práce s vězni se bere jako pouhá pracovní náplň, ne jako možné ovlivnění vězňů.

Paradoxem je, že i když si většina respondentů myslí, že VS ČR je prestižní povolání, i přesto se obávali reakce svého okolí na zjištění, že toto povolání vykonávají. Tyto obavy pramení z mylného povědomí, že každý, kdo pracuje u VS ČR, musí čelit výhrůzkám, anebo zastrašování ze strany vězňů. Toto přisuzují různým seriálům a filmům většinou z americké „továrny na sny“.

Očekávání dozorců se v podstatě shoduje s následnou realitou jejich povolání.

Velice zajímavou částí výzkumu byly otázky směřující na užívání násilí na věznicích a s tím spojené „setkání s realitou“. Před příchodem do tohoto povolání si byli všichni respondenti vědomi toho, že nějaké násilí existuje. Tím nemyslím předepsané chvaty, které jsou běžně užívány jako jediná obrana před agresivním vězněm, ale nepovolené, nebojím se říci protizákonné, postupy, kterými se vězeň „staví do latě.“ Z rozhovorů jasně vyplývá, že ač jsou dozorcí profesionálové, kteří plně znají a ovládají své kompetence, pokud jsou vystaveni přímému fyzickému napadání, s daným jedincem jednoduše udělají rychlý proces – dostane „nakládačku.“ Svým způsobem to upevňuje postavení dozorce jako nedotknutelného jedince, na druhou stranu bychom mohli polemizovat nad tím, zda to nepodporuje frustraci, zlost a často i pomstychtivost vězně? Musím přiznat, že jsem z rozhovorů pochopila situace, ve kterých se jinak s vězněm jednat nedá, než ho zpacifikovat násilím. V určitých situacích jednoduše nic jiného nepomáhá. A určitě si příslušníci VS ČR nenechají ublížit jen proto, že metody dovolené předpisy nezaberou. Pokud se budu opírat o poznatky získané z dotazníků, rozhodně nemůžu přehlédnout fakt, že 84% dotázaných bylo svědkem užití násilí na vězni. Alarmující by měla být skutečnost, že 85% dozorců jednání těchto svých kolegů schvalovala. Ovšem pokud se dozorcí za své působení setkali s vězni, kteří jsou nadměru agresivní, není se čemu divit.

Vzhledem k povaze získaných dat nelze tyto porovnat s výsledky SPE, proto jsem od posledního, mnou zvoleného podcíle, upustila.

ZÁVĚR

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké změny v chování (potažmo v hodnotách a názorech) se u mužů po nástupu k VS ČR projevují. Mohu zodpovědně říci, že se mi dle mého povedlo obsáhle naplnit tento cíl. Dostatečně jsem také zodpověděla vedlejší otázky výzkumu, cílem kterých bylo objasnit motivy pro nástup, očekávání před samotným nástupem a následné setkání s realitou. Jediný podcíl své práce jsem nemohla splnit – tím bylo porovnání výsledků experimentu profesora Zimbarda s výsledky mého výzkumu. Bohužel jsou podmínky a výsledky obou výzkumů natolik odlišné, že jsem tento podcíl naplnit nemohla. Domnívám se však, že jsem získala dostatečně širokou škálu dat na to, abych mohla zodpovědně říci, že je tento výzkum dostatečně kvalitní.

Pro mne osobně bylo vypracování této diplomové práce velmi obohacující nejen naplněním mých očekávání, kterými bylo rozšíření vhledu do problematiky vězeňství, ale také zjištěním mnoha nových a praktických poznatků. Tyto jsem nabyla především vypracováním praktické části této práce. Dověděla jsem se spoustu pro mě šokujících informací, jako například, že pokud se začne příslušník vězeňské nebo justiční stráže jednoduše řečeno prát s vězňem, chová se vlastně protizákonně. Také mě překvapilo, jak běžné jsou veškeré motivy a očekávání před nástupem k VS ČR. Díky této práci jsem zjistila, že povolání příslušníka VS ČR je povolání jako každé jiné.

Obávala jsem se spolupráce s příslušníky VS ČR, že to budou uzavření „bručouni“, ale opak byl pravdou, jsou to velice ochotní a komunikativní muži.

Pozitivum této práce vidím jednak ve svém osobním prospěchu – nabytí nových informací a seznámení se s mnoha zajímavými lidmi – i v širším kontextu – možné využitelnosti této práce pro ředitele věznic popř. samotné dozorce či forenzní psychology.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie:

- [1] BEDRNOVÁ, Eva., NOVÝ, Ivan. *Moc, vliv, autorita*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. 126 s. ISBN 80-7261-053-8.
- [2] DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filozofie hodnot*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. 37 s. ISBN 80-8603-979-X.
- [3] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- [4] KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk, hodnoty, výchova*. Prešov: ManaCon, 1996. 45 s. ISBN 80-8566-834-3.
- [5] MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. 203 s. ISBN 80-7368-002-5.
- [6] MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- [7] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- [8] NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1997. 437 s. ISBN 80-200-0625-7.
- [9] PONĚŠICKÝ, Jan. *Agrese, násilí a psychologie moci*. 1. vyd. Praha: Triton, 2004. 226 s. ISBN 80-7254-593-0.
- [10] RICHTEROVÁ, Lucie. *Monitoring vězeňství v České republice v roce 1999*. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor, 2000. 72 s. ISBN 80-86436-00-4.
- [11] SLEJŠKA, Dragoslav. *Vývojové procesy lidských hodnot a naše doba*. Praha: Sociologický ústav ČSAV, 1990. 142 s. ISBN 80-7007-015-3.
- [12] SOKOL, Jan. *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 291 s. ISBN 978-80-7380-066-6.
- [13] ŠVARŤÍČEK, Roman., ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

- [14] ZIMBARDO, Philip. *Moc a zlo: sociálně psychologický pohled nasvět*. překlad Václav Břicháček, Lucie Čermáková. 1. vyd. Praha: Moraviapress, 2005. 199 s. ISBN 80-86181-80-4.

Seriálové publikace:

- [15] *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 1992- . Vychází čtvrtletně. ISSN 1213-9297.

Internetové zdroje:

- [16] HALUZOVÁ, Soňa. *Systém práce nejen s novými příslušníky z pohledu psychologa*. [online], editováno 24.4.2002. citováno 23.3.2009. dostupné z: <http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=396>.
- [17] *Škálování*. [online], citováno 2.3.2009. dostupné z: <http://radekf.net/projekty-data/ies/petrusek-soc/pro_zajemce/statnice_socg/SZZK%20%20metody/s%20files/%9Ak%E1lov%E1n%ED%20W00.doc>.
- [18] Wikipedia, Otevřená encyklopedie. Chování. [online], editováno 26.4.2009. citováno 28.4.2009. dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Chov%C3%A1n%C3%AD>>.
- [19] Wikipedia, Otevřená encyklopedie. Moc. [online], editováno 1.4.2009. citováno 23.4.2009. dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Moc>>.
- [20] Wikipedia, Otevřená encyklopedie. Náзор. [online], editováno 23.6.2008. citováno 28.4.2009. dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1zor>>.
- [21] Wikipedia, The free encyclopedia. Stanford prison experiment. [online], editováno 4.3.2009. citováno 19.3.2009. dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Stanford_prison_experiment>.
- [22] ZIMBARDO, Philip. Stanford prison experiment. Slide show. [online], citováno 19.3.2009. dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-4.htm>>.
- [23] ZIMBARDO, Philip. Stanford prison experiment. Slide show. [online], citováno 19.3.2009. dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-8.htm>>.
- [24] ZIMBARDO, Philip. Stanford prison experiment. Slide show. [online], citováno 19.3.2009. dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-22.htm>>.

- [25] ZIMBARDO, Philip. Stanford prison experiment. Slide show. [online], citováno 19.3.2009. dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-29.htm>>.
- [26] ZIMBARDO, Philip. Stanford prison experiment. Slide show. [online], citováno 19.3.2009. dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-31.htm>>.
- [27] ZIMBARDO, Philip. Stanford prison experiment. Slide show. [online], citováno 19.3.2009. dostupné z: <<http://www.prisonexp.org/slide-39.htm>>.

Diplomové práce:

- [28] CRHA, Ondřej. *K některým problémům působení médií na hodnotovou orientaci vysokoškoláků*. Brno, 2009. 107 s. Diplomová práce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity na katedře sociální pedagogiky. Vedoucí diplomové práce Lenka Gulová.

Zákony:

- [29] *Služební poměr příslušníků bezpečnostních sborů; Policie ČR: vězeňská služba, BIS, zpravodajské služby : zákony, nařízení vlády, vyhlášky: podle stavu k 20.8.2007*. Ostrava: Sagit, 2007. 192 s. ISBN 978-80-7208-636-8.
- [30] Zákon České národní rady číslo 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci ČR
- [31] Zákon číslo 140/1961 Sb., Trestní zákon

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- VS ČR Vězeňská služba České republiky.
- MS Ministerstvo spravedlnosti.
- SPE Stanford prison experiment – Stenfordský vězeňský experiment.
- R1 Respondent v interview s dobou zaměstnání u VS ČR méně než jeden rok.
- OB1 Osoba blízká respondentu s dobou zaměstnání u VS ČR méně než jeden rok.
- R2 Respondent v interview s dobou zaměstnání u VS ČR déle než devět let.
- OB2 Osoba blízká respondentu s dobou zaměstnání u VS ČR déle než devět let.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Grafické zpracování platu jako důvodu pro nástup k VS ČR.	47
Obrázek 2. Grafické zpracování prestiže a atraktivnosti povolání jako důvodu pro nástup k VS ČR.	48
Obrázek 3. Grafické zpracování kladného ovlivňování vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.	49
Obrázek 4. Grafické zpracování vysoké nezaměstnanosti jako důvodu pro nástup k VS ČR.	50
Obrázek 5. Grafické zpracování vidiny řízení vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.	51
Obrázek 6. Grafické zpracování uvědomování si užívání násilí na vězních před nástupem k VS ČR.	52
Obrázek 7. Grafické zpracování domněnky o užívání pouze předepsaných chvatů před nástupem k VS ČR.	53
Obrázek 8. Grafické zpracování obav z reakcí okolí před nástupem k VS ČR.	54
Obrázek 9. Grafické zpracování zvýšeného sebevědomí po nástupu k VS ČR.	55
Obrázek 10. Grafické zpracování zvýšení rozhodnosti po nástupu k VS ČR.	56
Obrázek 11. Grafické zpracování zvýšení průbojnosti po nástupu k VS ČR.	57
Obrázek 12. Grafické zpracování Zvyšování agresivity po nástupu k VS ČR.	58
Obrázek 13. Grafické zpracování větší tolerantnosti po nástupu k VS ČR.	59
Obrázek 14. Grafické zpracování změny názorů po nástupu k VS ČR.	60
Obrázek 15. Grafické zpracování přehodnocení hodnot po nástupu k VS ČR.	61
Obrázek 16. Grafické zpracování přiměřeného užívání násilí na vězních.	62
Obrázek 17. Grafické zpracování užívání nepřiměřeného násilí na vězních.	63

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Stálý plat jako důvod pro nástup k VS ČR.	47
Tabulka 2. Prestiž a atraktivnost povolání jako důvod pro nástup k VS ČR.....	48
Tabulka 3. Kladné ovlivňování vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.....	49
Tabulka 4. Vysoká nezaměstnanost v regionu jako důvod pro nástup k VS ČR.....	50
Tabulka 5. Vidina řízení vězňů jako důvod pro nástup k VS ČR.....	51
Tabulka 6. Uvědomování si užívání násilí na vězních před nástupem k VS ČR.	52
Tabulka 7. Domnívání se, že se ve vězení užívají pouze předepsané chvaty před nástupem k VS ČR.	53
Tabulka 8. Obavy z reakcí okolí před nástupem k VS ČR.	54
Tabulka 9. Zvýšené sebevědomí po nástupu k VS ČR.....	55
Tabulka 10. Zvýšení rozhodnosti po nástupu k VS ČR.....	56
Tabulka 11. Zvýšení průbojnosti po nástupu k VS ČR.	57
Tabulka 12. Zvyšování agresivity po nástupu k VS ČR.	58
Tabulka 13. Větší tolerantnost k okolí po nástupu k VS ČR.....	59
Tabulka 14. Přehodnocení názorů po nástupu k VS ČR.....	60
Tabulka 15. Přehodnocení hodnot po nástupu k VS ČR.	61
Tabulka 16. Přiměřené užívání násilí na vězních.	62
Tabulka 17. Nepřiměřené užívání násilí na vězních.....	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 Nevyplněný dotazník použitý pro kvantitativní výzkum.

PŘÍLOHA P I: NEVYPLNĚNÝ DOTAZNÍK POUŽITÝ PRO KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.

Dobrý den,

prosím Vás o co nejpravdivější vyplnění tohoto ANONYMNÍHO dotazníku, který slouží ke zpracování praktické části mé diplomové práce. Jsem studentkou navazujícího magisterského oboru Sociální pedagogiky na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně a svou závěrečnou práci zaměřuji na Vězeňskou službu ČR. Pokud budete mít zájem, mohu Vám práci po dokončení poskytnout.

Děkuji za ochotu a cenný čas strávený vyplňováním otázek.

Andrea Hamová

Důvodem pro nástup k VS ČR byla vidina stálého platu.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Důvodem pro nástup k VS ČR byla atraktivnost a prestiž tohoto povolání.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Důvodem pro nástup k VS ČR byla možnost kladně ovlivňovat vězně.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Důvodem pro nástup k VS ČR byla vysoká nezaměstnanost v regionu bydliště.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Důvodem pro nástup k VS ČR byla vidina řízení vězňů.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Před nástupem k VS ČR jsem si byl vědom užívání fyzického násilí na vězně.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Před nástupem k VS ČR jsem se domníval, že se na vězně užívají pouze předepsané „zklidňující“ chvaty.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Před nástupem k VS ČR jsem se obával reakcí okolí na povolání u VS ČR.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR se cítím sebevědomější.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR jsem v některých situacích rozhodnější.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR jsem v určitých situacích průbojnější.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR jsem v některých situacích agresivnější.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR jsem vůči svému okolí tolerantnější.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR jsem přehodnotil některé své názory.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Po nástupu k VS ČR jsem přehodnotil své hodnoty.

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Během služby u VS ČR jsem se stal svědkem užití násilí na vězni. (V dané situaci jsem s násilím souhlasil.)

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím

Během služby u VS ČR jsem se stal svědkem zbytečného užití násilí na vězni. (V dané situaci jste s násilím nesouhlasil.)

Zcela souhlasím 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasím